

**KAHRAMANMARAŞ GELENEKSEL GİYİM
KUŞAMINDA GÖRÜLEN KADIN TEPELİKLERİ,
BAŞLIKLARI VE FESLERİ**

Kevser MERCİMEK

**Yüksek Lisans Tezi
Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı
Doç. Dr. Fikri SALMAN
2014
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI ANASANAT DALI**

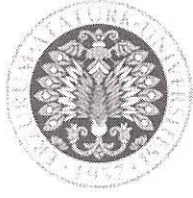
Kevser MERCİMEK

**KAHRAMANMARAŞ GELENEKSEL GİYİM KUŞAMINDA
GÖRÜLEN KADIN TEPELİKLERİ, BAŞLIKLARI VE FESLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Fikri SALMAN**

ERZURUM-2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

13.10.2011

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum ".Kahramanmaraş Geleneksel Giyim Kuşamında Görülen Kadın Tepelikleri,Başlıkları ve Fesleri " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

Kevser MERCİMEK

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Fikri SALMAN danışmanlığında, **Kevser MERCİMEK** tarafından hazırlanan bu çalışma 13 / 01 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Geleneksel Türk El Sanatları (Halı-Kilim) Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Fikri SALMAN

İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Valide PAŞAYEVA

İmza: .....

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Hacer YILIKOĞLU

İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 13 / 01 / 2014

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
RESİMLER DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1
I. KAHRAMANMARAŞ İLİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	1
I.I. Coğrafi Konum.....	2
I.II. Tarihi Konumu	3
I.III. Kahramanmaraş İsminin Kaynağı.....	6
I.IV. Kültür ve Turizm	7
I.V. Kahramanmaraş'ta Yapılan El Sanatları	8

BİRİNCİ BÖLÜM

GİYİM-KUŞAM VE SÜSLENME OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. GİYİM KUŞAM VE SÜSLENMENİN TANIMI.....	14
1.2. GİYİM TARİHİ	14
1.2.1. Türk Kadın Giyim Kuşamı ve Süslemelerinin Genel Hatları.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL KADIN GİYİMİNDE BAŞLIKLAR, BAŞ BAĞLAMA

2.1. BAŞLIK NEDİR?.....	20
2.2. BAŞLIKLARIN TARİHSEL SÜRECİ.....	21
2.2.1. İskitler Dönemine Ait Kadın Başlıkları	21
2.2.2. Hun Dönemi Kadın Başlıkları.....	22
2.2.3. Uygurlar Dönemi Kadın Başlıkları	24
2.2.4. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Dönemi Kadın Başlıkları	28
2.2.5. Osmanlı Dönemi Kadın Başlıkları.....	33
2.2.6. Cumhuriyet Dönemi ve Günümüz.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAHRAMANMARAŞ KADIN BAŞLIKLARI, TEPELİKLERİ VE FESLERİ

3.1. KAHRAMANMARAŞ İLİ GİYİM KUŞAMI	40
3.1.1. Erkek Giyimi	41
3.1.2. Kadın Giyimi	46
3.2. KADIN BAŞLIKLARININ TANIMI.....	52
3.3. KAHRAMANMARAŞ KADIN GİYİMİNDE BAŞA GİYİLENLER.....	53
3.3.1. Genel Özellikleri.....	53
3.3.2. Kahramanmaraş Kadın Başlık Çeşitleri.....	54
3.3.3. Tanımlar ve Terimler.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAHRAMANMARAŞ MÜZESİNDE BULUNAN KADIN BAŞLIKLARI, TEPELİK VE FES ÖRNEKLERİ

4.1. KAHRAMANMARAŞ MÜZESİNDE BULUNAN KADIN BAŞLIK, TEPELİK VE FES ÖRNEKLERİ.....	61
4.1.1. Katolog	61
4.2. KAHRAMANMARAŞ ÇEVRE İLÇELERDEKİ BAŞ BAĞLAMA ÖRNEKLERİ	84
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	88
KAYNAKÇA	91
ÖZGEÇMİŞ.....	94

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ İLİ GELENEKSEL GİYİM KUŞAMINDA
GÖRÜLEN KADIN TEPELİKLERİ, BAŞLIKLARI VE FESLERİ

Kevser MERCİMEK

Danışman: Doç. Dr. Fikri SALMAN

2014, 94 Sayfa

Jüri : Doç. Dr. Fikri SALMAN

Doç. Dr. Valide PAŞAYEVA

Yrd. Doç. Hacer YILIKOĞLU

Araştırmanın amacı, geçmişten günümüze Türk kültüründe önemli bir yer tutan kadın başlıkları ve baş bağlama biçimlerinin incelenmesidir. Hem Kahramanmaraş ilinde ve il müzesinde bulunan kadın başlıklarının hem de günümüzde bulunan başlık örneklerinin model, teknik ve yöresel özelliklerinin belgelenip yazılı hale getirilerek ortaya konmasıdır.

Başlıklar, ait oldukları toplumlarla ilgili birçok bilgi verir. Günümüzde kadın başlıkları ve baş bağlama biçimleri eski değerini yitirse de, bazı yörelerimizde hala varlığını az da olsa sürdürdüğü görülmektedir.

Bu noktadan hareketle yapılan çalışmada Kahramanmaraş ilinde geleneksel giyim kuşam ve giyimin en önemli unsuru olan başlıkların yapısal ve teknik analizleri sonucunda eksikliklerin olduğu tespit edilmiş, dolayısıyla bu konuda bir kaynak oluşturulması hedeflenmiştir. Kahramanmaraş ili gelenek ve görenekleri araştırılarak, yerel giysilerde başa takılanlar hakkında bilgiler toplanmıştır.

Araştırma dört bölümden meydana gelmekte olup birinci bölümde geleneksel giyim kuşam tarihi hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise geleneksel kadın giyiminde başlıklar ve başlık tarihi yer almaktadır Üçüncü bölümde Kahramanmaraş ili geleneksel giysileri ve başlıkları yer almakta, dördüncü ve son bölümde ise il müzesinde bulunan başlık örnekleri değerlendirilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş, Kadın Başlıkları, Kadın Tepelikleri, geleneksel giysiler

ABSTRACT

MASTER THESIS

**WOMEN HEADDRESS AND FES OF TRADITIONAL WOMEN COSTUMES
IN KAHRAMANMARAS**

Kevser MERCİMEK

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Fikri SALMAN

2014, 94 Pages

**Jury: Assoc. Prof. Dr. Fikri SALMAN
Assoc. Prof. Dr. Valide PAŞAYEVA
Assist. Prof. Dr. Hacer YILIKOĞLU**

The purpose of this study is investigating the women headdress and the binding of the head form that holds an important place in Turkish culture from past to present and documenting the models, techniques and local features of the women headdress both in Kahramanmaras and the provincial museum and today's headdress samples.

Women headdress gives a lot of information about the society they belong to. Although women headdress and headscarves seems to lose its former value, it is still possible to see its examples in some parts of our country.

From this point of view, it is stated that headdress, as the most important element of traditional apparel and clothing in Kahramanmaras, has some deficiencies identified by structural and technical analysis; therefore, creating a source on this issue is aimed. Kahramanmaras customs and traditions have been investigated and information has been collected on what attached to the head as a part of local garment.

The study has four main parts. In the first part, a general information about the history of traditional apparel is outlined. Second part is on headdress in women's traditional clothing and the history of headdress. Kahramanmaras's traditional clothes and headdresses are in the third part. And finally in the fourth part, the study has been completed by assessing the headdress samples found in the provincial museum

Key Words: Women Headdress and Fes of Traditional Women Costumes in Kahramanmaras

KISALTMALAR DİZİNİ

A.K.M.	: ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ
C.	: Cilt
Fak.	: Fakülte
Hız.	: Hazretleri
İ.Ö.	: İsa'dan Önce
K.B.	: Kahramanmaraş Belediyesi
KİTM	: Kahramanmaraş İl Turizm Müdürlüğü
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
Üniv.	: Üniversite
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayın
yy.	: Yüzyıl

RESİMLER DİZİNİ

Resim 2.1. İskit Kadın Başlığı (F. Salman).....	21
Resim 2.2. İskit Kadın Başlığı (F. Salman)	21
Resim 2.3. V. Pazırık Kurganın da Bulunan Dokuma Örneği Çizimi (F. Salman)	23
Resim 2.4. Kargalık Tacı (a) Ejder figürü (b) Dağ keçisi figürü detayı	24
Resim 2.5. Uygurlarda Kadınların Baş Tuvaleti (F. Özsoy)	25
Resim 2.6. Hotoz (F. Özsoy)	25
Resim 2.7. Sorçuk, Uygur freski, Kadın ve Erkek Vakıfçılar (O. Aslanapa)	26
Resim 2.8. Vakıf Yapan Prensesler (O. Aslanapa)	27
Resim 2.9. Kısa Fesli Kadın Figürü (F. Özsoy)	28
Resim 2.10. Beyşehir Kubadabat Sarayı Duvar Çinisi (F. Özsoy)	29
Resim 2.11. Seramik Tabakta Minyatür, İran. (F. Özsoy)	30
Resim 2.12. Konya Kalesi, Melek Kabartmaları, Konya İnce Minareli Medrese Müzesi. (F. Özsoy)	31
Resim 2.13. Ajur Tekniği ile Yapılmış Büyük Selçuklu Keramik Küp Parçası (F. Özsoy)	31
Resim 2.14. Kubadabad Sarayı'ndan Kadın Figürlü Çini Parçası Karatay Medresesi.(F.Özsoy)	32
Resim 2.15. Sgraffito Desenli, Renksiz Sırlı Tabak Fragmanı, Tokat Müzesi. (F. Özsoy)	32
Resim 2.16. Kubadabad, Slip Tekniğinde Tabak Parçası, Konya Karatay Müzesi (F.Özsoy)	32
Resim 2.17. Evde ya da Sarayda Türk Kadını	33
Resim 2.18. Türk Kadını	34
Resim 2.19. Türk Kadını (ev giysili)	35
Resim 2.20. Türk Kadını	36
Resim 2.21. Hamama Giden Türk Kadınları	37
Resim 2.22. Cumhuriyet Döneminde ve Sonrasında Kullanılan Şapkalar	39
Resim 3.1. Kahramanmaraş Erkek Giyimine Örnek	42
Resim 3.2. Ham Çarık. (H.M.Devrek)	45
Resim 3.3. Karadağlı Çarığı (H.Murat Devrek)	46
Resim 3.4. Kahramanmaraş Günlük Kadın Giyimi	48

Resim 3.5. Kahramanmaraş Kadın Giyiminde Telkâri Altın ve Gümüş Kemer (H. Murat Devrek)	50
Resim 3.6. Kahramanmaraş Kadın Giyiminde Ayağa Giyilen Ayakkabı (edik)	51
Resim 3.7. Penesli Kırmızı Fes (H.Murat Devrek)	54
Resim 3.8. Sim Sırmalı Fes (H.Murat Devrek)	54
Resim 3.9. Gümüş Liralı Bordo Fes (H.Murat Devrek).....	55
Resim 3.10. Gümüş Tepelik (M. Devrek)	56
Resim 3.11. Gümüş, Altın ve Cam Taşlarla Süslü Tepelik (H.Murat Devrek).....	56
Resim 4.1.a. Gümüş Tepelik Detay Görünüm (K. Mercimek)	61
Resim 4.1.b. Gümüş Tepelik Genel Görünümü (K. Mercimek)	62
Resim 4.2.a. Gümüş Tepelik Detay Görünüm (K. Mercimek)	63
Resim 4.2.b. Gümüş Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek)	64
Resim 4.3.a. Gümüş ve Altın Liralı Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek).....	65
Resim 4.3.b. Gümüş ve Altın Liralı Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek)	66
Resim 4.3.c. Gümüş ve Altın Liralı Tepelik Detay (K. Mercimek)	67
Resim 4.4.a. Gümüş Yeşil Taşlı Tepelik Detay Görünüm (K. Mercimek).....	68
Resim 4.4.b. Gümüş Yeşil Taşlı, Altın Liralı Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek)	69
Resim 4.5.c. Gümüş, Yeşil Taşlı, Altın Liralı Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek)	70
Resim 4.6.a. Gümüş, Mavi Taşlı, Altın Liralı Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek)	71
Resim 4.6.b. Gümüş, Mavi Taşlı, Altın Liralı Tepelik Detay (K. Mercimek).....	72
Resim 4.6.c. Gümüş, Mavi Taşlı, Altın Liralı Tepelik (K. Mercimek).....	73
Resim 4.6.d. Gümüş, Mavi Taşlı, Altın Liralı Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek)	74
Resim 4.7.a. Gümüş, 2. Mavi Taşlı Örnek, Tepeliğin Genel Görünümü (K. Mercimek)	75
Resim 4.7.b. Gümüş, 2. Mavi Taşlı Örnek Tepeliğin Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek)	76
Resim 4.7.c. Gümüş, 2. Mavi Taşlı Tepeliğin Detay Görünümü (K. Mercimek).....	77

Resim 4.8.a. Gümüş Tepelik Genel Görünümü (K. Mercimek)	78
Resim 4.8.b. Gümüş Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek).....	79
Resim 4.9.a. Gümüş Tepelik Detay Görünüm (K. Mercimek)	80
Resim 4.9.b. Gümüş Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek).....	81
Resim 4.10.a. Gümüş Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek).....	82
Resim 4.10.b. Gümüş Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek)	83
Resim 4.11. Kahramanmaraş İli Yaşlı Kadınların Baş Bağlama Şekillerine Günümüzde Rastlanan Bir Örnek (H. F. Derbent)	84
Resim 4.12. Kahramanmaraş ili Çağlayancerit İlçesinde Rastlanan Hâlâ Takıları ve Fesi Ile Baş Süslemesini Yapan Yaşlı Kadın Örneği (H.F.Derebent)	85
Resim 4.13. Kahramanmaraş İli Çağlayancerit İlçesi Kadın Baş Bağlama Örneği (H. F. Derebent)	86
Resim 4.14. Kahramanmaraş ili Çağlayancerit İlçesinde Görülen Bir Baş Bağlama Örneği (H. F. Derebent).....	87

ÖNSÖZ

Türk kadının kendini ifade etme yöntemlerinin önemli unsurudur giyim-kuşam. Giyimdeki ifade biçimlerinden başlıklar ve baş bağlama kâğıdı kalemidir kadının. Anadolu kadınının konuşmadan ve yazmadan görsel olarak kendini ifade etme biçimidir.

Her yörenin, kültürün farklı başlıkları olduğu gibi, kadınların başlarını bağlamalarının da farklı farklı anlamları vardır.

Bu sebeple bütün farklılıkların tanınması ve Anadolu kadınının oluşturduğu görsel dili öğrenmek amacı ile bu çalışma meydana getirilmiştir. Akdeniz bölgesinde bulunan Kahramanmaraş ili müzesinde başlıklar, tepelikler ve fesler incelenmiş kültürel özellikleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Tezimin oluşmasında bana yardımcı olan bilimsel alt yapısıyla yol gösteren, maddi manevi her anlamda bana destek veren kıymetli arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Hatice Asıl'a değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Maddi manevi her anlamda fikirleri, önerileri, sonsuz sabrı ve sevgisiyle yanımda olan desteğini hiç eksik etmeyen kıymetli annem Mürüvvet Mercimek'e sevgi ve saygılarımı, teşekkürlerimi sunarım. Bilgi ve tecrübesiyle değerli katkılarda bulunan sayın hocam Doç. Dr. Fikri Salman'a şahsıma kıymetli vakitlerini ayırdıkları için teşekkür ederim.

Erzurum-2014

Kevser MERCİMEK

GİRİŞ

İnsanoğlunun tabii ihtiyaçlarından olan giyim, tabiat şartlarından korunmak amacıyla mahrem yerlerini örtme şeklinde ortaya çıkmıştır. Kadının doğası gereği kendini gösterme, kendini ifade edebilme, zevkini ortaya koyabilme, sosyo-ekonomik nedenler, iklim şartları, töreler vb. gibi nedenlerle giyim-kuşam beraberinde süslenmeyi de öne çıkartmış, zaman içinde gelişerek hayatın içinde önemli bir yer tutmuştur.

Tarih boyunca çok çeşitli uygarlıkların beşiği olan Anadolu topraklarında yaşayan Türklerin giyim kültürü ayrı bir değer taşımakta olup, özellikle kadın kıyafetleri çok çeşitlilik göstermiştir. Kadın giyiminde inançlar, gelenek-görenekler, sosyal durum, medeni hal, toplum içindeki konum, düşünce ve davranışlar önemli bir rol oynamaktadır. Başlıklar, Türk kadınının giyimindeki en önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu yüzden kadın başlıkları ve baş süslemeleri çok çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada da sözü edilen çeşitliliklerden biri olan Akdeniz bölgesinde yer alan Kahramanmaraş İli geleneksel kadın başlıkları incelenecektir.

Kahramanmaraş ilinde bulunan geleneksel kadın başlıkları, tepelikleri ve fesleri konulu çalışma dört bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde konuya bir giriş yapılarak giyim-kuşam ve süslenme olgusunun genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Giyinmenin amacı, tanımı ve tarihsel süreci genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Geleneksel kadın giyiminde başlıklar ve baş bağlama, tanımlar ve çeşitli uygarlıklarda görülen başlık tarihçesi ikinci bölümde ele alınarak ileriki bölümlerin alt yapısının oluşumu sağlanmıştır. Üçüncü bölümde ise Kahramanmaraş ilinin geleneksel giyim kuşamı, erkek ve kadın giyiminin genel özellikleri ve örnekleri, başlıklar, tepelikler ve feslerle ilgili bilgiler yer almaktadır. Kahramanmaraş ilinin karakteristik yapısının başlıklar üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Kahramanmaraş il müzesinde ve il çevresinde bulunan tepelik ve başlık örneklerine yer verilerek görsel olarak pekiştirme sağlanmıştır.

I. KAHRAMANMARAŞ İLİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Toprakları hem Akdeniz hem de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne kadar uzanan Kahramanmaraş ili araştırma konusunun sahasını oluşturmaktadır. Her yörenin ve

bölgenin kendine has coğrafi, tarihi, kültürel değerleri ve farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar o bölgedeki insanların yaşayışına, giyim-kuşamına etki etmektedir.

I.I. Coğrafi Konum

Kahramanmaraş, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının birbiriyle karşılaştıkları bölgede yer alır. Anadolu çeşitliliklerin ülkesidir adeta. Öyle ki, tarihinde ve kültüründeki çeşitlilik coğrafyasında da sergilenir. İlin toprakları hem Akdeniz, Hem de Doğu Anadolu Bölgesi'nde uzanarak iki ayrı bölgenin özellikleriyle zenginleşmiştir. Üç kıtayı birbirine bağlayan Anadolu yarımadasının güney kapısını oluşturan Kahramanmaraş, tarih boyunca önemli bir uygarlık ve ticaret merkezi olmuştur. Maraş; Mezopotamya ve Kuzey Suriye'yi Akdeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'ya bağlayan kervan yolu üzerinde bulunmasından dolayı Orta Tunç Çağı'ndan başlayarak XIX yüzyıla kadar önemini korumuştur. Maraş günümüzde de "Osmanlı-Türk Şehri" kimliğini önemli ölçüde muhafaza etmektedir.¹

Kahramanmaraş 14.327 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin 13. büyük şehri durumundadır. Kuzeyden Sivas, kuzeybatıdan Kayseri, güneybatıdan Adana, güneydoğudan Gaziantep, doğudan Adıyaman, kuzeydoğudan Malatya ile çevrili bir Akdeniz şehridir. 36° 15'-37° 42' doğu boylamları ile 37° 11'- 38° 36' kuzey enlemleri arasında yer alır. Maraş şehri, Ahır Dağ kütesinin güney eteğinde denizden 550-700 metre yükseklikte eğimli bir yamaçta kurulmuştur. Diğer yerleşme noktalarının yükseltisi 600 ile 1200 metre arasında değişir. Arazi yüksekliği 350 metreden 3.000 metreye kadar çıkan ilde geniş ovalar vardır. Bunlar: Gavur, Maraş, Göksun, Aşağı Göksun, Afşin, Elbistan, Andırın, Mizmilli, Narlı ve İnekli ovalarıdır. İlin belli başlı dağları ise Nurhak, Binboğa, Engizek, Uludaz ve Ahır Dağı'dır. Ceyhan ve Aksu nehirleri ile Göksun, Söğütlü, Hurman, Körsulu ve Erkenez Çayları ilin akarsularıdır. Toprakların %59'unu dağlar, %24'ünü platolar ve %16'sını da ovalar teşkil eder.²

Kahramanmaraş ili Merkez, Afşin, Andırın, Çağlayan Cerit, Elbistan, Ekinözü, Göksun, Nurhak, Pazarcık ve Türkoğlu ilçelerinden oluşmaktadır

¹ Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri*, (1. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 17.

² Eyyup Ozan, *Cumhuriyetin 80. Yılında Kahramanmaraş'ın Ekonomisi ve Sosyal Alt Yapısı*, (1. Baskı), Yaşar Ofset Matbaacılık, Kahramanmaraş 2003, s. 4.

Kahramanmaraş iklim yönünden Akdeniz iklim kuşağında yer alır. Akdeniz iklimine tamı tanımına uyan, kışları ılık ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak asıl Akdeniz iklimi, ilin 1000 metreye kadar olan kesimlerinde hâkimdir. 1000 metreyi aşan yüksekliklere çıkıldığında kışları soğuk ve kar yağışlı, yazları nispeten serin bir Akdeniz dağ ikliminin etkileri hissedilir. İlin Doğu Anadolu Bölgesine giren kesimlerine ulaşıldığında ise yaz ile kış arasındaki sıcaklık farkının fazla olduğu yağışların ilkbahara doğru kaydığı karasal iklim görülmektedir.³

Yıllık yağışlar 500-1000mm olarak değişir. Maraş'a ortalama olarak düşen yağış miktarı 693,7 mm'dir. Ortalama sıcaklık 16,7° dir. En soğuk ay şubat, en sıcak ay ağustos ayıdır. Ocak, şubat ortalaması 4-5°, Temmuz-ağustos ortalaması ise 28-29°C arasında değişmektedir.⁴

Arazisi Maraş, Elbistan, Göksun ve Türkoğlu ovaları dışında genellikle dağlık ve yayladır Zengin bir bitki örtüsüne sahip olup her cins hububatın yetişmesine müsaittir.⁵

Kahramanmaraş'ın kuzey ve kuzeydoğu kısımlarında İç Anadolu iklimi hüküm sürdüğü için buralarda daha çok şekerpancarı, buğday ve bakliyat yetişir. Bitki örtüsü step özelliğinden dolayı zayıftır. Hâlbuki güney ve güneybatı kısımları Doğu Akdeniz Bölgesinde olduğu için bitki örtüsü maki topluluğu şeklindedir. Yalnız orman çalışmaları nedeniyle maki topluluğunun yerine dikilen ormanlar bitki örtüsünü yer yer kaldırmıştır.⁶

Ayrıca Maraş ve çevresinde üzüm, kavun, karpuz, incir, dut, nar gibi meyveler yetişir. Bağcılık ve zeytincilik de oldukça büyük önem taşır. Bol çeşitli üzümleri meyve olarak yendiği gibi, suyu kaynatılarak meydana gelen şıradan sucuk, samsa, pestil denilen tatlılar şıralar yapılır.⁷

I.II. Tarihi Konumu

Tarih boyunca çeşitli yönlerden Anadolu'ya gelip yerleşen kavimler, birçok devlet ve medeniyetler kurup, bir süre egemenlik sürdükten sonra kendilerinden daha güçlü

³ Ozan, s.4.

⁴ Kahramanmaraş İl Yıllığı, Dönmez Ofset, Ankara 1967, s. 4.

⁵ Mesut Dedeoğlu, *Dünden Bugüne Kahramanmaraş*, (1. Baskı), Ankara 1996, s. 4.

⁶ Ozan, s.5.

⁷ Kahramanmaraş İl Yıllığı, Dönmez Ofset, Ankara 1967, s. 54.

diğer bir kavim tarafından ortadan kaldırılmışlardır. Bu kavim ve devletler arasındaki çeşitli mücadeleler, kurdukları medeniyetler, yaşayış ve inanış şekilleri Anadolu'nun engin tarihini meydana getirmiştir. İşte Anadolu'da tarih öncesi çağlarda kurulmuş şehirlerden biri olan Maraş kurulduğundan bu güne dek, Anadolu'nun bu tarihsel sürecinin dışında kalamayarak sayısız tarih olaylarına sahne olmuştur.⁸

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Maraş ve çevresinin bilinen tarihi bundan 7000-7500 yıl öncesine kadar gitmektedir. Bölgede ilk insan yerleşmelerinin ise izleri söz konusu tarihten daha eski olup on binlerce yıl öncesinde olduğu zannedilmektedir.⁹

Maraş'ta hâkimiyet sürdüğü bilinen ilk kavim Hititlerdir. Şehir çevresinde yapılan kazılarda bulunan belgelerden Maraş'ın özellikle "Geç Hitit Devleti" zamanında önemli bir merkez olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Maraş Kalesi'nin tarihi Hititlere kadar dayanmaktadır. İlk fetheden Müslüman Arapların fetihlerini belirten kaynaklarda, Maraş'ın ortasında büyük bir kale olduğu ve etrafının hendeklerle çevrilmiş bulunduğu açıklanmaktadır. Hendeklerden kastedilen kalenin iki tarafında bulunan derin derelerdir. Şöyle ki, kalenin güneyinde Kanlıdere, Akdere ve Şekerdere'den gelen sular birleşerek bir ırmak oluşturmaktadır. Bu su değirmen ve tarımda sulama işlerinde kullanılmaktadır.¹¹

M.Ö. IX yüzyıla tarihlendirilen meşhur Maraş Aslan'ı da bu alan arasında bulunduğu gibi söz konusu yerde pek çok Geç Hitit eserleri çıkarılmıştır. Maraş Aslanı Hititlerin merkezi olan Boğazköy'deki aslanlara benzemekte olup, üzerinde Hitit hiyeroglif yazısı ile yazılmış uzunca bir metin vardır. M.Ö IX. yüzyılda kenti yönetmiş olan kral Halparunda'nın babası Layamış için adadığı iki aslandan söz edilmektedir. Bu aslanlar Boğazköy girişinde olduğu gibi karşılıklı konulmuş bir giriş kapısının ağzında olup burayı koruduğuna inanılmaktadır.¹² Maraş bölgesinde pek çok aslan heykeli bulunmuştur. Bunlar Hititlerin hâkim olduğu Maraş Kalesinde, Afşin Huni'de ve Elbistan'da bulunmuştur. Bu kadar fazla aslan heykelinin bulunması Hititler zamanında

⁸ *Kahramanmaraş İl Yıllığı*, Dönmez Ofset, Ankara 1967, s. 73.

⁹ İlyas Gökhan ve Selim Kaya, *İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş*, (1. Baskı), Kahramanmaraş 2008, s. 21.

¹⁰ *Kahramanmaraş İl Yıllığı*, Dönmez Ofset, Ankara 1967, s. 73.

¹¹ Ahmet Eyicil, *Yakın Çağda Kahramanmaraş*, Lazer Ofset Matbaacılık, Ankara 2009, s. 20.

¹² Kamil Levent Zoroğlu, "Kahramanmaraş'ın İlkçağdaki Yeri ve Önemi", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, Cilt: 1, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 30-36.

Maraş bölgesinin önemli bir yer olduğunu göstermektedir.¹³

Hititlerden sonra Asurlar, Persler, Makedonyalılar ve Romalıların hâkimiyetine geçen Maraş'ta bugün birçok Roma eserlerine rastlanabilir. Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla Maraş Doğu Roma'nın (sonraları Bizans İmparatorluğu) payına düşmüş ve Bizanslılar zamanında da önemini koruyup "Krallar şehri" olarak anılmıştır.¹⁴

Maraş halkının çoğunluğu Oğuzların Bozok kolundan gelen Dulkadir Türkmenlerinden oluşmaktadır. Dulkadir Türkmenleri 1300'lü yılların başlarında Moğolların baskısı ile Anadolu'ya gelerek Maraş ve Elbistan bölgesine yerleşmişlerdir. 1399 yılına kadar Memlûklulara bağlı olarak kalmışlardır.¹⁵ Yavuz Sultan Selim Maraş'ı 1514 Çaldıran savaşından sonra Osmanlı Devleti topraklarına katarak, burada merkezi Maraş olmak üzere Malatya, Antep, Kars-ı Zülkadiriye ve Sumaysat sancaklarının bağlandığı Dulkadir Beyliğini kurmuştur.¹⁶ Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran muharebesinde Osmanlı ordusu ile beraber savaşan İskender Bey komutasında yeni bir Türk boyu Doğubayazıt'tan getirilerek Maraş'a yerleştirilmiştir. Bu İki topluluk Maraş halkının kökenini teşkil etmektedir. Nizip savaşında (29 Haziran 1839) Osmanlı ordusunu yenen İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusunun Çukurova'yı istilası sırasında geçen kısa bir süre dışında yabancı bir devletin işgaline uğramamıştır.¹⁷ Dulkadir beyliği iki yüzyıla yakın bir zaman devam etmiş ve Maraş bu beyliğin merkezi olmuştur. Maraş gerek sosyal gerekse iktisadi bakımdan Dulkadir Beyliği (1337-1522) döneminde altın çağını yaşamıştır.¹⁸

Nihayet 1515 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Dulkadir Beyliği ortadan kaldırılarak Maraş, Osmanlı İmparatorluğunun bir eyaleti haline getirilmiştir. Kurtuluş savaşında Maraş, İstilacı Fransız kuvvetlerine karşı kadın, çocuk ve erkeğiyle yekvücut halde kahramanca savaşmış onları şehirden sürerek "kendini kurtaran şehir" unvanını kazanmıştır. Emperyalizme Anadolu'da ilk acı ve yenilgiyi tattıran Maraş'ın Kurtuluş savaşında hiçbir yerden yardım almadan kendinden maddeten çok üstün istila kuvvetleri

¹³ Gökhan ve Kaya, s. 17.

¹⁴ *Kahramanmaraş İl Yıllığı*, Dönmez Ofset, Ankara 1967, s.73.

¹⁵ Dedeoğlu, s. 6.

¹⁶ Ozan, s. 2.

¹⁷ Dedeoğlu, s. 6.

¹⁸ Özkarcı, s. 2.

karşısında 22 gün 22 gece canını dişine takarak hiçbir fedakârlıktan çekinmeden verdiği kurtuluş savaşı Maraş'ın olduğu kadar Türk tarihinin de en parlak sayfalarından biridir. Bu nedenle Maraş, İstiklal Madalyası alan tek şehir olmuş ve Türkiye'de "Madalyalı Şehir" diye anılmış ve anılmaktadır.¹⁹

I.III. Kahramanmaraş İsminin Kaynağı

Bir kentin adının yazılı olduğu dönem, kentin geçmiş kültürüne ait yapıt ve eşyaların bulunduğu müze, yazılı ve tarihi kaynaklarda kent hakkında verilen bilgilerin yazıldığı tarih gibi belirgin kaynaklar, o kentin geçmişe olan derinliği hakkında doğru bilgileri verecek olan belgelerdir. Bu ölçütler çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında; Maraş'ın bugünkü ismi ile Kahramanmaraş'ın çok eskiye dayanan tarihi ile önemli bir kent olduğu görülmektedir. Bu kentin en az 3 bin yıl öncesine kadar bilinen bir adı, 7 bin yıl öncesine kadar bilinen bir tarihi vardır.²⁰

Maraş isminin nerden geldiği ve anlamının ne olduğu konusunda birkaç görüş bulunmaktadır. Tarihçi Herodot, Maraş şehrini Hitit komutanlarından Maraj adlı bir komutanın kurmasından dolayı şehre Maraj adı verildiğini belirtmektedir. Hitit İmparatorluğu (M.Ö. 2000-1200) zamanında bu devletin önemli merkezlerinden biri olan bu şehrin adı Hititlerden kalan yazıtlarda Maraj ve Markasi şeklinde geçmektedir.²¹

Hitit federasyonunun dağılma devresinde Maraş'ta kurulan Geç Hitit Devleti Adının "Gurgum" olduğu dünya arkeoloji literatürüne "Maraş Aslanı" adıyla geçen aslan heykeli üzerindeki Hitit yazısından anlaşılmaktadır. Maraş ismi, Hititlerden sonra bu bölgeye hâkim olan Asurlara ait kitabelerde "Margasi" ifadesi, Markasi şeklinde geçer. M.Ö. I. Yüzyılda Maraş'da bütün Anadolu gibi Roma'ya bağlanır. Roma imparatoru Tiberis'ten sonra imparator olan Germenikos'un oğlu Caligulz zamanında (M.S. 37-41) Maraş'a Germenikos adına izafeten "Germanicia" adının verildiğini görüyoruz. Roma imparatorluğunun M.S. 395'te ikiye bölünmesi sonucunda Anadolu bütünüyle Bizans imparatorluğunun payına düşmüş, Roma devrinde Germanicia olan Maraş'ın adı artık Bizans kaynaklarında "Marasin" ve "Marassion" şeklinde geçmeye

¹⁹ *Kahramanmaraş İl Yıllığı*, Dönmez Ofset, Ankara 1967, s.73.

²⁰ *Kahramanmaraş İl Yıllığı*, Dönmez Ofset, Ankara 1967, s.137.

²¹ Eycil, s. 19.

başlamıştır.²²

Roma ve Bizans imparatorluğu döneminde bu adla anılan şehir, Müslümanlar tarafından fethedilince ilk şekli olan Maraj ismi kullanılmaya başlanmıştır. Arap alfabesinde “j” harfi olmadığından şehrin adı Mer’aş şeklinde yazılmıştır. Bu görüşlerin yanı sıra Maraş adının Arapça “zelzele-titre” anlamına gelen “Re’asha” fiilinden türeyerek “Meraş” şeklinde yazıldığı da ifade edilmektedir. Osmanlılar döneminde, bölgede Dulkadiroğulları Beyliği’nin kurulmasından dolayı şehrin adı Zülkadir şeklinde de yazılmıştır.²³

I.IV. Kültür ve Turizm

Anadolu’nun en eski şehirlerinden ve kültür merkezlerinden biri Kahramanmaraş’tır. Halen tamamen işlenmemiş olan folklorunun zenginliğine, yetiştirdiği âlimler ve sanatçılar kadar halkın da katkısı olmuştur. Eski tarihlerden beri Kahramanmaraş’ın tabii afetlere maruz kalması, zaman zaman yer değiştirmesi ve tarih boyunca istilalara uğraması, istiklal savaşında şehrin yanması, pek çok mimari ve kültür eserinin yok olmasına sebep olmuştur. Eskiden her cami medresesinin halk tarafından kurulup yönetilen gayri resmi birer okul ve kültür merkezi olduğu, bazı camilerde el yazması dini ve çeşitli ilmi kitapları kapsayan kütüphaneler olduğu anlaşılmaktadır. Gerek yangınlar gerekse bu kitapların değerini bilmeyen kişilerin ellerine düşmesi neticesinde çoğu ortadan kaybolmuş, toplama imkânı da olmamıştır. Cumhuriyetin kurulması ile bütün yurttaki olduğu gibi, eğitim ve öğretim alanında Kahramanmaraş’ta da yeni bir devreye girilmiş ve günümüze kadar hızlı gelişmeler devam etmektedir.²⁴

Kahramanmaraş çevresinin kültür ve turizm olgusu içinde ayrı bir yeri bulunmaktadır. Güney illerimize göre serindir. Çok sayıda yaylaları vardır. Bu yaylaların içinde Başkonuş yaylası, yavşan yaylası, Tekir yaylası Türkiye’de görülmeye değer ve dünyada az sayıda bulunan bitki örtüsü ile birlikte önemli bir yer tutar. Akarsu ve kaynak suları bakımından zengindir. Bu durum Kahramanmaraş’ın büyük bir turizm potansiyeline sahip olmasını sağlamaktadır. İlkbaharın sonlarına doğru Kahramanmaraş

²² *Kahramanmaraş İl Yıllığı*, Dönmez Ofset, Ankara 1967, s.74.

²³ Kahramanmaraş Belediyesi, *2005 yılı Faaliyet Raporu ve İlin Tanıtımı*, İmaj Matbaacılık, Ankara 2005a, s. 137.

²⁴ Kahramanmaraş Belediyesi, s.155.

ve Andırın ilçesi yaylaları, Adana, Hatay ve İçel için önemli ikinci bir yazlık mekân durumundadır.²⁵

İlde yer alan önemli tarihi ve arkeolojik yapıtlar; Maraş Kalesi, Ulu Camii, Haznedarlı Camii, Hatuniye Camii, İklime Hatun Mescidi, Taş Medrese, Taş Han, Katip Han, Hışır Han, Ceyhan Köprüsü, Çukur Hamamı, Tüfekçi Hamamı, Acar Hamamı, Paşa Hamamı, Kaşanlı köyü kabartması, Hurman kalesi, Eshab-ı Kehf Külliyesi, Karahöyük, Kız Kalesi, Himmet Baba Camii ve Türbesi, Elbistan Ulu Camii, Pazarcık Turuçlu Köyü Kalıntıları, Ulaklık Köyü Kalıntıları, Ardıl Köyü Camii, Meryemçil (Gaben) Kalesi, Azgıt (Yeniköy) Kalesi, Babikli Kalesi, Hastırın Kalesi ve Anacık Kalesi'dir. Bunların dışında Çuhadarlı, Akkale, Gökgedik, Kaleboynu, Keşişli, Karakale, Kızıloluk ve Bugeme gibi yapıtlarda yer almaktadır. Mesire, piknik, avcılık, spor (rekreasyon) amaçlı kullanılabilecek su yüzeyleri; Menzelet, sır, Kartalkaya baraj gölleri ile Kumaşır doğal gölüdür. Yöre, içme ve kaplıca turizmi açısından çok zengindir. Belli başlı içme ve kaplıcalar; Ilıca (Süleymanlı) Kaplıcaları ve Ekinözü (Cela) İçmeleridir.

I.V. Kahramanmaraş'ta Yapılan El Sanatları

Derin ve köklü bir geçmişi olan Anadolu'da el sanatları geçen zaman sürecinde coğrafi, sosyal, ekonomik, kültürel şartlar ve beslendiği kaynaklara bağlı olarak değişiklikler göstermektedir.

Kahramanmaraş'ın el sanatları da, geniş ve derin tarihi sebebiyle büyük zenginliğe sahiptir. Aradan geçen binlerce yıla rağmen bugün de çeşitli alanlarda birbirinden güzel eserler veren Kahramanmaraşlı ustaların büyük emek ve sabırla sürdürdükleri el sanatları Türk el sanatlarının binlerce yıllık sürekliliğini de gözler önüne sermektedir. İşte bütün bu çarpıcı özelliklerden dolayı Kahramanmaraş'ın Türk el sanatları tarihinde önemli bir yeri vardır.²⁶

Kahramanmaraş'ta el sanatı dalları; kuyumculuk, bakırcılık, ağaç oymacılığı, sim sırma, dokumacılık, külekçilik, marangozluk, kalaycılık, tenekecilik, tabaklık, culfalık,

²⁵ KİTM (Kahramanmaraş İl Turizm Müdürlüğü), *Kahramanmaraş Turizm Envanteri*, Kahramanmaraş Valiliği Yayınları, Kahramanmaraş 1998.

²⁶ Zehra Kurtul, *Kahramanmaraş Müzesinde bulunan Kadın Cepkenlerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Semineri), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s. 9.

çorapçılık, çırıkçılık, çömlekçilik, saraçlık, semercilik, şerbetçilik, sarraflık, saatçilik, sıvacılık, şıracılık, köşkerlik, keçecilik, demircilik, dericilik, değirmencilik, duvarcılık, bekerecilik, boyacılık, fırıncılık, nalbantlık, ciltçilik, gümüşçülük, alleflik, şapkacılık hallaçlık, kavaflık, kazezcilik, masmalacılık, mazmancılık, tüfekçilik, yemenicilik, yazmacılık, taşçılık, tornacılık, dondurmacılık, sobacılık, sandalyecilik, kadayıfçılık, mandıracılık bölümleridir.²⁷

Kahramanmaraş'ta günümüzde de yapılan el sanatlarının en önemlileri: Maraş işi İşlemeleri: Türk işleme sanatının en güzel örneklerini çağlar boyu bu yörenin kadınları, kızları sergilemişlerdir. Öyle ki; Kent, adını işleme sanatına vermiştir. Dival de denilen Maraş İşi'nin en güzel örnekleri Türkiye'nin çeşitli müzelerinde sergilenmeyi hak etmiştir. Araştırmalar, sırma işinin Anadolu'daki vatanının Kahramanmaraş olduğunu ortaya koymaktadır. Maraş işinin tarihi, Selçuklulara kadar uzanmaktadır.

Maraş işi tek yüzlü bir işlemedir. Desenin altı özel olarak hazırlanan karton ile kabartılıp yedi kat sırma desen üzerinden atlatılarak kenarlarda içlik ile karşılıklı tutturulur. Aynı işlem yan yana uygulanarak işlenir. İşleme tekniği araç ve gereçleri diğer işlemelerden farklıdır. Bu işleme Maraş ilinde yapıldığı için "Maraş İşi" adını almıştır. Maraş'ta halk arasında "Sırma İşi" olarak da adlandırılır.²⁸

Maraş işi sırmacılık önceleri saraçlar tarafından yapılırken, daha sonra Osmanlı Sarayı'na (Çelebi Mehmet'e) gelin giden Dulkadir Prensesi Emine Hatun'un çeyizleri arasında kırk katır yükü tutan çeşitli sırma işlerinin bulunması Türk El Sanatının, Rumeli'ne geçmesine yol açmış, İstanbul'un fethi ile de İstanbul ve çevresine yayılmıştır. Bu tarihten sonra Türk-Osmanlı sanatında önemli yer tutan sırma işlemeciliği saraçlıktan ayrılarak, özel bir sanat dalı haline gelmiştir.²⁹

Dulkadiroğlu Beyliği, Osmanlı imparatorluğu ve Memlûklular arasındaki ilişkiler sırasında Maraş'taki Dulkadiroğlu beyliği en parlak dönemini yaşıyordu. Dulkadiroğlu Bey'i güzel kızı olan Satı (Siddi) Hatun'u yanına alarak İstanbul'a gezmeye gider. Gezmeye gitmesinin asıl amacı; Osmanlı sarayını ziyaret etmektir. Babasıyla birlikte giden Satı Hanım'ın üzerinde Sim Sırmalı bir elbise vardır. Osmanlı sarayındaki hanımların ilgisi bu sırmaya akar. Sim sırma Osmanlı Sarayında ve çevrede moda halini

²⁷ H. Yüksel Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanyalım*, Özkan Matbaacılık, Ankara 1992, s.187.

²⁸ Kahramanmaraş Belediyesi, s.163.

²⁹ Kahramanmaraş Belediyesi, s.171-172.

alır.³⁰ Sırma işleri çok ince olmamak şartı ile bütün kumaşlar üzerine, hatta deri üzerine işlenmektedir. Sırma işleri önceden saraç sanatkârları tarafından at başlıkları dizginler ve eyerin altına konulan belleme keçeler üzerine işlenmiş ise de, sonraları aşiret beylerinin odalarına serdikleri keçeler, yastıklar, perdeler üzerine de işlenmeye başlanmıştır. Bunların dikkati çeken örnekleri kadife ve çuha üzerine işlenmiş olanlardır. Sırma işleri özel bir sanat dalı halinde geliştikten sonra giyim eşyalarında uygulanmaya başlanmıştır. Kadın giyim eşyaları ve gelin çeyizleri arasında sim sırma işlemeli fes, kadife üzerine işlenmiş yakalık ve kolluklar, bindallı kadın elbiseleri, sabahlık, maşlak, kadın ayakkabıları, terlikler, seccadeler, bohçalar, sedir örtüleri, yastıklar, masa örtüsü ve pencere perdeleri, para keseleri bulunmaktadır. Erkek giyimlerinde sırmalı Maraş Abası, palaska, yelek, şalvar, yağlık ve çevre (mendil) görülmektedir.³¹

Kahramanmaraş'ta günümüze kadar gerileyerek yaşanan sırma işlemeciliği 1947 yılında Kahramanmaraş Kız Meslek Lisesi'nde bir sırma işlemeciliği bölümünün kurulmasıyla yeniden canlılık kazanmış, böylece ortadan kalkmak üzere olan bu eski Türk Sanatı bugünkü hayata, kadın-moda gelişimine paralel olarak uygulanır olmuştur. Kız Meslek Lisesinde ve Akşam Kız Sanat Okulu'nda Maraş işi sırma işlemeciliği öğretilmekte, ayrıca Kahramanmaraş Halk Eğitim Merkezi'nce de gezici kurslar açılarak köy kadınlarına bu Türk El Sanatı öğretilmektedir. Ayrıca Kız Meslek Lisesi bünyesinde bulunan Sim-Sırma sipariş atölyesi gerek il çapında, gerek ülke çapında hatta yurt dışında bile adını duyurmuş olup, işlemler yurdun her köşesinden ısrarla istenmektedir.³²

Maraş işinde kullanılan desenler genellikle doğadan yararlanılarak çizilmiştir. Bazı sembolik konulara da rastlanmaktadır. Geometrik bezemeye pek rastlanılmaz. Zaman zaman yazı kullanılmıştır. Desen oyularak çıkarıldığı için desen birimleri birbirine bağlıdır. Örneğin; genellikle yapraklarla sapsar, sapsarla çiçekler birleşik çizilir. Desende sarmalar dışında tırtıl, pul vb. ile yapılacak süslemelere de yer verilir.³³

Bakırcılık: Yazılı belgelerin bilgi vermemesi yüzünden Kahramanmaraş'ta

³⁰ Horasan, s. 188.

³¹ Kahramanmaraş Belediyesi, s.173.

³² Horasan, s. 189.

³³ Mevhibe Savaş, "Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş", *Özel Kurtuluş Dergisi*, Lazer Ofset Matbaacılık, Ankara 2004, s.109

bulunan bakırcı ve kazancıların oluşturduğu iş kolunun ne zamandan beri üretimlerini sürdürdüklerini şimdilik bilemiyoruz. Ancak İstanbul Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulmuş olduğumuz 1784 yılına ait bir belgede, Maraş'ta bir kalhanenin kurulması istenmektedir.

Günümüzde bile kentin en büyük sanayi dalını oluşturan bakırcıların, Osmanlı imparatorluğu döneminden beri üretimlerini geleneksel bir şekilde sürdürmüş oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle son yirmi yılda, İstanbul'dan Avrupa'ya bakır eşya ihraç eden firmaların talepleriyle Kahramanmaraş'ta bakırcılık diğer kentlerin aksine gelişme göstermiş, kazan, leğen ve üzüm şırası çıkartmaya yarayan *Masere Kazanları* dışında mutfak kapları imali durmuşsa da turistik bakır eşya yapımına göre organize olmuş 60'ın üzerinde atölye hâlâ başarılı bir şekilde çalışmaktadır.³⁴

Turistik ve dekoratif amaçlı olarak üretimine devam edilen bakırcılıkta süsleme ve yapım tekniği olarak, yörenin en eski tekniği olan "dövme tekniği" kullanılmaktadır. Gelişen teknolojiye rağmen halen dövme tekniğinin kullanılması, ürünlerin "el sanatı" değeri taşımasını sağlamaktadır. Turistik ürünler olarak: mangallar, çiçeklikler, büyük dekorasyon ibrikleri, kabartma desenli tepsiler, salep kazanları, sipariş üzerine şömine dekorasyonu vb. işler yoğun olarak yapılmaktadır. Bu ürünler doğrudan ihraç merkezlerinin yanı sıra İstanbul, İzmir, Adana, Antalya ve çevresinden de alıcı bulunmaktadır. Dondurmasıyla ünlü Kahramanmaraş'ta geleneksel kaplar arasında dondurma kabı da ayrı bir yer tutmaktadır.³⁵

Oymacılık: Kahramanmaraş'ın geleneksel el sanatları içinde en ağırlıklı olanlardan birisi oymacılıktır. Yapılan araştırmalar ve günümüze dek uzanan örnekler; bu sanatın Selçuklular dönemine kadar uzandığını göstermektedir. Kahramanmaraş yerli sanayinin en fazla istikbal vadeden imalat sanayilerinden birisi de mobilyacılıktır. Suların fazlalığından her tarafta çok miktarda ceviz ağacı yetiştirilmekte ve değişik şehirlerden (Bitlis, Muş, Van, Siirt, Tunceli, Rize, Trabzon ve Artvin) temin edilen ceviz ağaçları oymacılıkta kullanılmaktadır. Yalnız Kahramanmaraş'ta değil Türkiye'nin her köşesinde takdirle karşılanan çeyiz sandığı, ziynet kutusu, portatif sandalye, kanepeler, koltuk, masa ve sehpa imal edilmekte ve ihraç edilmektedir.³⁶

³⁴ Kurtul, s. 14.

³⁵ Kahramanmaraş Belediyesi, s.164.

³⁶ Kahramanmaraş Belediyesi, s.161.

Ceviz, gürgen, meşe, kavak vb. ağaçlar üzerine el işçiliği ile “ıskarpela” denilen kesici aletler yardımıyla çeşitli desenlerin kabartılarak oyulmasına denir. Bu işlerle uğraşan kişilere de oymacı denir. Kahramanmaraş Ağaç Oymacılığının merkezi, şehre 18 km mesafede bulunan Kavlaklı Köyü sayılır. Ayrıca şehrin Dumlupınar (Nahirönü) Mahallesi de Oymacı atölyelerinin bulunduğu merkez sayılır. Sokak kenarlarında karşılıklı dizilmiş atölyeler hemen göze çarpar. Küçük çıraklar burada beş altı yıl bir ustanın yanında çalışarak önce kalfa, sonra usta olurlar.

Ahşap Oymacılık sanatında kullanılan desenler, çoğunlukla bitki desenleridir. İsteğe göre geometrik ve halı desenleri de kullanılır. Her usta kendi maharet ve ustalığı doğrultusunda yöreye has desen vermektedir. İstek doğrultusunda kitap, gazete, mecmua ve daha önceden çizilmiş desenler doğrultusunda da ürün yapılır. Her atölyenin duvarında asılı şablonları burada görmek mümkündür. Ustalar, aynı zamanda sipariş edilen bir ürünün şeklini de şablona geçirmek suretiyle önce çizimi ve şablonu çıkartılır. Daha sonra o şablon üzerinde oyma işlemi yapılır.³⁷

Kahramanmaraş'ta geleneksel oymacılık sanatı günümüze kadar ulaşmıştır. Oymacılık sanatı merkezi şehrin 18 kilometre batısında yer alan Kavlaklı Köyü ile güney batısında bulunan Kızılseki Köyü Kamadere Kasabası'dır. Bundan başka Kahramanmaraş'ın Yusufkar mahallesinde de birçok oyma atölyesi mevcuttur.³⁸

Kahramanmaraş ve yöresinde her gelinlik çağdaki kızın çeyizinde oyma sandık, oyma camekân, mücevherat kutusu, oyma tepsi bulunmaktadır ve gelenek haline gelmiş durumdadır. Kahramanmaraş ve çevresinde yapılan ürünler, Adana, Gaziantep, Kayseri, Ankara, Bursa, İstanbul'a satılmaktadır. Ayrıca Kavlaklı köylüleri kendi yaptıkları eşyaları kendileri arabalara koymak suretiyle Mersin, Antalya, Marmaris, Bodrum, Kuşadası ve İzmir yörelerine götürerek pazarlamakta ve para kazanmaktadırlar.³⁹

Kahramanmaraş'ta **kuyumculuk** sanatı asırlar öncesine dayanmaktadır. Bunun en somut örneği de asırlar önce yapılan kuyumcular çarşısıdır. Maraş'ta el işçiliği ile çok zarif altın ziynet eşyaları yapılır. Maraş halkının ziynet eşyalarına olan düşkünlüğü bu sanatın gelişmesine yol açmıştır. Zarif işçilikle yapılan bu takılar çevre illerde ve özellikle de İstanbul'da büyük rağbet görmektedir. Kahramanmaraş'ın altınlarının en önemli özelliği 22 ayar olmasıdır, yine en önemli imalatlarından biri de, Maraş burması

³⁷ Horasan, s. 193.

³⁸ Kahramanmaraş Belediyesi, s.161.

³⁹ Horasan, s. 193.

olan ve Türkiye’de bilinen 22 ayar (100 gr) kalın bileziğidir. Ayrıca gümüşten yapılan kahve ve çay takımları büyük bir özenle imal olunur ve dışarıya da satılır. 1996 yılına geldiğimizde Maraş’ta kuyumculuk ve kuyumculuk sanatıyla uğraşan yüzlerce atölye ve işyerleri bulunmaktadır.⁴⁰

Türkiye’de altın merkezi olan İstanbul’dan sonra Kahramanmaraş ikinci sıradadır (özellikle işçiliği ve işleme atölyeleri bakımından “Kuyumcular Sanayi Şehri olarak ta bilinir). Ülkemizde ziynet eşyası olarak kullanılan altının yaklaşık %25’i sayıları 250’yi bulan atölyelerde işlenmektedir. Bu atölyelerde ortalama 1500 kişi istihdam edilmekte, yıllık 3040 ton altın elden geçmektedir. Ülkemizin zenginlik ölçü birimi olarak kabul gören altının bu kadar yüksek oranlarda Kahramanmaraş’a girip çıkması ilin bu alandaki gücünü göstermesi bakımından kayda değer bir önem arz eder.⁴¹

Köşkerlik Maraş’ın yine el sanatlarından birisi olan kunduracılıktır. Daha evvel yemeni, postal, çarık, edik isimlerindeki ayakkabıları yapanlara halk tarafından da köşker ismi verilirdi. Kentte hala geleneklerine sahip çıkanlar ve de turistler sayesinde köşker ürünlerine yani yerel ayakkabılara talep var. Yemeni, postal, çarık, edik isimlerindeki yöresel ayakkabıları yapan köşkerler, 1940’lı yıllara dek en parlak dönemlerini yaşadılar. “Ayakkabı”ya ayakkabı denmediği zamanlarda köşkerler hem kendi kentlerine hem de komşu illere yeteri kadar köşker yetiştirmekte zorlanıyorlardı. Ancak ayakkabı yapıcılığında el emeğinin yerini teknolojinin alması ve taleplerin değişmesiyle birlikte köşkerler birer birer meslekten çekildiler. Ancak çarşıda modern ayakkabıcıların yanında hala köşkerlere rastlamak mümkündür.⁴²

---

⁴⁰ Dedeoğlu, s. 64-65.

⁴¹ Kahramanmaraş Belediyesi, s.162.

⁴² Kahramanmaraş Belediyesi, s.166.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİYİM-KUŞAM VE SÜSLENME OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Bu bölümde giyim kuşam tanımı, süslenmenin ortaya çıkış nedenlerinden bahsedilerek giyim tarihi ve geçmişten günümüze kadar meydana gelen çeşitliliklerine değinilmiştir.

1.1. GİYİM KUŞAM VE SÜSLENMENİN TANIMI

Giyim, en yalın hali ile “*insanların giydikleri her şey*” olarak tanımlanabilir. İnsanların soğuktan, sıcaktan ve vahşi hayvanlardan kendini korumak için çeşitli malzeme ve materyalden meydana getirdiği her şeydir. İnsanların zamanla malzemeleri tanınması, durumlara göre farklı farklı malzemelerle meydana getirdikleri giysiler çağlar boyu gereksinimlerden, iklim şartlarından, coğrafi farklılıklardan, ihtiyaçlardan ve kültürel farklılıklardan etkilenecek zengin bir gardırop haline dönüşmüştür. Zaman içerisinde giyim kuşam gelişerek süslenme gereksinimini ortaya çıkarmış, bu yeni gelişme ile daha da hareketlenen giyim bugün moda adı verilen bir akım şeklinde insanın hayatında çok önemli yer tutmaya başlamıştır.

1.2. GİYİM TARİHİ

Kıyafet tarihimizle ilgili eski bilgileri; Orta Asya’daki arkeolojik kazı buluntularından, heykellerden, çini ve seramikler, madeni eşyalar üzerindeki resimlerden, minyatürlerden, Divanü Lügat’it Türk’ten, tarihlerden, seyahatnamelerden, edebi eserlerden, kıyafetnamelerden ve müzelerimize intikal etmiş kıyafetlerden öğreniyoruz.⁴³

Giyimin ana unsurunu oluşturan dokuma sanatını Türklerin İlkçağda bildikleri, Orta Asya’da yapılan arkeolojik araştırmalardan anlaşılmıştır. Baykal gölü kıyısında Urga’da ve Noin-Ula’da açılan kurganlarda Asya Hunlarına ait (M.Ö. 100-M.S. 100) üzerinde hayvan mücadele sahneleri yer alan ipekli kumaş parçaları bulunmuştur. Türk kültürünün en eski kaynaklarından sayılan Divan-ü Lügat it Türk’te Kaşgarlı Mahmut

⁴³ Mehmet Özel, *Folklorik Türk Kıyafetleri*, Türkiye Güzel Sanatları Geliştirme Vakfı Yayınları, No:1, Ünal Ofset, Ankara 1992, s. 12.

eski Türklerin el tezgâhlarında halı, yünlü ve pamuklu kumaşlar dokuduklarını, ipekli kumaşları ise daha çok Çin'den getirdiklerini belirtmektedir. Bu eserde ayrıca eski Türk giyim kuşam ve süslenmesine ait birçok terim, deyim ve atasözüne yer verilmiştir. Türk dokuma sanatı Selçuklular ve Beylikler dönemlerinde de gelişimini sürdürmüştür. Büyük Selçuklular dönemine ait (XI. yy) bir Türk ipeklisi Londra'da Victoria and Albert Museum'da, Anadolu Selçuklularına ait iki kumaş parçası da Lyon'daki Musees Des Tissus ile Almanya'da Siegburg şehri kilisesi hazine dairesindedir. Konya Mevlana Müzesi'ndeki Hz. Mevlana'ya ait cübbe, hırka ve entari Anadolu Selçukluları dokumaları ve giyim kuşamı hakkında önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Bu dönemde Diba-yı Rumi denilen ipekli kumaşın çok tanındığı Feridun Bey münşeatından öğrenilmektedir. Anadolu Selçuklularından XIII-XV. yüzyıllarda beyliklere geçen Türk kumaşçılığı Osmanlı döneminde XVI. yüzyıldan itibaren büyük gelişme göstermiştir. İstanbul, Bursa, Bilecik, Denizli, Ankara, daha sonraları Konya Trabzon, Rize, Kastamonu, Gürün önemli birer dokumacılık merkezi olmuştur. İpek, ipek-pamuk karışımı, yün, tiftik ipliğinden dokunan kumaş ve kadifeler Avrupa'ya ihraç edilmiştir. Anadolu da köylüler de kendi ihtiyaçları olan kumaşları el tezgâhlarında alaca, şal, sof, gezi, aba, çuha adı altında dokumuşlar, keçe yapmışlardır. Avrupa'daki teknolojik gelişmeler karşısında Türk kumaş dokumacılığı XVIII. yüzyılda duraklama dönemine girmiştir. XIX. yüzyıl başlarında III. Selim döneminde dokunmaya başlanan selimi denen kumaş (iki tür) yüzyılın ortalarına kadar tutunabilmiştir. 1843 yılında Hereke'de ilk kumaş fabrikası açılarak, Türkiye'de de makineleşmeye geçilmiş, 1849'da bu fabrikaya kemha bölümü eklenmiştir. Dokumacılıkta makineleşme cumhuriyet döneminde artarak sürdürülmüştür, günümüzde az sayıdaki köyümüzdeki istisnalar dışında el tezgâhlarında kumaş dokumacılığı tarihe karışmıştır⁴⁴.

1.2.1. Türk Kadın Giyim Kuşamı ve Süslemelerinin Genel Hatları

Türkler göçebe hayatın gereği olarak Orta Asya'da rahat kıyafetleri, daha çok deriden yapılmış giyim eşyalarını tercih etmişlerdir. Çünkü ata binme günlük hayatın vazgeçilmez bir parçasıydı. Keçe veya kalın kumaşlardan yapılan üsküfler daha

---

⁴⁴ Özel, s. 13.

yaygındı.⁴⁵

Selçuklu kıyafetlerine ait hususiyetler, Selçuklulardan daha erken tarihlere ait Türk kıyafetlerinin devamı niteliğindedir. İslamiyetten önceki Türk kıyafetleri, Hunlara ait kurganlardan çıkan elbise, saç örgüleri, çizme, keçe çoraplar bu geleneğin ne kadar eski tarihlere kadar indiğini göstermektedir.⁴⁶

Selçuklu kadın ve erkek giyimine, kaftanlar ile yuvarlak kapalı yakalı, önden açık elbiseler hakimdi. Kaftan ve elbiselerin altına dize kadar çıkan çizme veya geniş paçalı şalvarlar giyiliyordu. Selçuklularda ve daha önceki dönemlerde elbiseler yün, pamuk, ipek, yün-ipek karışımı, devetüyü ipliğinden dokunmuş kumaşlar ile keçeden dikiliyordu. Deri ve kürk de giyim kuşamda önemli bir yer tutmaktaydı.⁴⁷

Asya Hunları kısa ve uzun konçlu deri çizme, keçe çorap kullanırken, Göktürkler de deri ve keçeden yapılmış çizme giymişlerdir. Selçuklular ayaklarına çarık, deri çizme, pataya (Anadolu'da dolak) giymişler, keçe çizmeyi İslam dünyasına yaymışlardır⁴⁸.

Türkler'in Orta Asya'dan batıya gelip İslam dünyasında yer almalarından sonra yeni yerleştikleri yörelerden sentez yoluyla aldıkları yenilikleri eski gelenekleri ile kaynaştırarak kendine has bir giyim kuşam oluşturmuşlardır.⁴⁹

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ana hatları itibariyle Orta Asya ve Selçuklu kadın giyim kuşam ve süslenme geleneği sürdürülmekle birlikte devletin zenginleşmesi, üç kıtaya yayılan topraklardan gelen kültürel etkilenmeler sonucu zengin, gösterişli bir giyim şekli ortaya çıktı. Bu dönemin en önemli özelliği kadın ve erkek giyimi arasındaki farklılaşmadır.⁵⁰

Osmanlı devrinin başlangıcında kadın ve erkek giyimleri Selçuklular dönemindeki gibi oldukça sade ve birbirine benziyordu. Ancak büyüyüp zenginleştikçe bu sadelik yavaş yavaş terk edilmiş, özellikle XV. yy.' dan itibaren daha gösterişli kıyafetler tercih edildiği gibi kadın kıyafetleri de erkeklerden uzaklaşarak günden güne zenginleşmiştir.

⁴⁵ Özel, s.14.

⁴⁶ Umay Günay, *Tarihi Türk Kadın Kıyafetleri*, İstanbul 1986, s. 6.

⁴⁷ Özel, s.14.

⁴⁸ Özel, s.14.

⁴⁹ Özden Süslü, *Tasfirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*, Ankara 1989, s. 211.

⁵⁰ Özel, s.15.

İmparatorluğun sosyal ve siyasi durumu gereği Müslüman, Hristiyan, Musevi gibi dini inanışları farklı topluluklar kendilerine has kıyafetlerini daima muhafaza etmekle beraber, gayri müslim kadınlar sokağa çıkarken Müslüman kadınlar gibi ferace, yeldirme, çar gibi dış giyimleri kullanmışlar ve başlarını örtmüşlerdir.

II. Abdülhamit devrinden itibaren büyük şehirlerimizde uzun etek ve ceketten oluşan takımlar giyinmeye başlanmıştır. Bu kıyafetlerde batı tesiri açıkça kendini göstermektedir.⁵¹

Giyim bugün, sadece vücudu dış etkilerden korumak amacıyla kullanılan bir vasıta değil, insan topluluklarının sosyal ihtiyacını karşılayan aynı zamanda süsleme ve zarif görünme isteğini yerine getiren bir vasıta olarak kullanılmaktadır.⁵²

Kadın kıyafetlerini teşkil eden kısımlar dönem, bölge ve iklim şartlarına göre birbirlerinden farklı özellikler gösterirler.

Türk kadın giyimlerini entariler, şalvar ve bluzlar, etek ve ceketten oluşan takımlar olmak üzere üç grupta değerlendirmek mümkündür. Entariler şalvarla giyilenler, şalvarsız giyilenler şeklinde tekrar ikiye ayrılır. Dış giyim eşyaları üç etek, iki etek, entari, şalvar, içlik, hırka, kemer ve kuşaklar, çorap ve ayakkabı şeklinde sıralanır. Sokak giyimi olarak ferace, yeldirme, maşhah ve son devirde çarşaf kullanılmıştır. Ayrıca başlıklar ve takılar gerçekten kıyafeti tamamlayıcı ve vazgeçilmez unsurlar olarak Türk kadın giyiminde önemli rol oynamıştır.⁵³

Türk kadın giyim kuşam ve süslenmesinin en önemli kısmı “başlıklardır”. “Baş bağlama” deyiimi Anadolu’da evlenme anlamındadır. Genç kızların başlıkları ya hiç yoktur, ya da çok sadedir. Gelin başlıkları en gösterişli başlıklardır. Kaç-göçün olduğu toplumlarda başlıklar çeşitli süs unsurlarıyla bazı duyguları çevrelerine yansıtırlar. Sözlü veya sevdalı genç kızlar feslerine açık renkli krep bağlarlar, böylece beklenmeyen isteklere karşı kendilerini korurlar. Dul kadınlar feslerinin üzerine kara yazma bağlarlar. Yeni gelinler ise açık veya canlı renkleri tercih ederler. Başlıklardaki altın sayısı bazı yörelerde çocuk sayısını, evli kalınan yıl sayısını gösterir.⁵⁴

Saç süslemeleri şehirden şehre, köyden köye büyük değişiklik gösterir. Bazı

⁵¹ Günay, s. 10.

⁵² Neriman Görgünay, *Giyim Sanatı ve Kişisel Görünüm*, Ankara 1992, s. 75.

⁵³ Nezihe Araz, “Eski Türk Kıyafetleri”, *Sanat Dünyamız*, Sayı: 119, 1986, s. 919.

⁵⁴ Özel, s.17.

yörelere genç kızlar evleninceye kadar zülûf kesmezler. Çünkü uzun saçlı kızlar beğenilir. Bazı yörelerimizde de evlenmek isteyen dul kadınlar kâküllerini başörtülerinin dışına çıkarırlar. Başa örtülen, başlığa bağlanan yazmalardaki oylar da sevgi, dargınlık, evlenme isteği gibi duyguları yansıtır. Yazmasına biber motifi işleyen gelinin kaynanasıyla arasının iyi olmadığı anlaşılır. Zengin kız ve kadınlar saç örgülerinin uçlarına değerli taşlar takarlar. Takma örgüler, belikler de eski geleneğin devamıdır. Saçlardaki belik, örgü sayısı bazı yörelerimizde çocuk sayısını gösterir. Kız ve erkek çocukları beliklerde ayrı renkteki boncuk veya bezlerle belirtilmiştir.⁵⁵

Osmanlı kadın başlıkları genel olarak hazır başlıklar ve baş üzerinde hazırlananlar olmak üzere iki çeşittir. Fes, rakçın (arakçın), taç, tuzak (tozak) hotoz, tepelik, tas hazır başlıklardır. Fesin askerler ve memurlarca giyilmesine II. Mahmut döneminde başlanmış, sonra halk arasında da yaygınlaşmıştır. Kaynağı Fas'tır. Feslerin çeşitli boylarda, yumuşak veya sert kalıpta, sade veya işlemeli olanları vardır. Kadın başlıklarında feslerin kenarlarına yemeni, yazma, krep vb. örtüler sarılır, mücevher takılır. Rakçın, tiftikten yapılan küçük beredir. Taç, mücevherlerle süslü, madeni veya kumaş başlıklardır. Tuzak üzerine madeni süsler yapılmış kumaştan hazırlanmış bir kadın başlığı çeşididir. Tepelik köylerde yaygındır. Tepelik çevresine ve alın kısmına altın ve gümüş paralar dizilir. Küçük tas da kadın başına şekil verdiği ve kenarlarına yazma sarılabildiği için başlık olarak kullanılır. Sayılan hazır başlıklar, altlarına veya üzerlerine oyali yazma, yemeni veya baş kuşağı sarılarak tamamlanır. Hotoz, diğerlerine göre biraz farklıdır. Daha çok İstanbullu hanımlar ev içinde hotozlu gezerlerdi. Kâküller, perçemler dışında bütün saçlar tepede hotoz içinde toplanırdı. Hotozun ön kısmı yüksek, arkası alçak ve açıktır. Ön tarafına bir elmas, süslü bir tüy veya çeşitli oylar takılırdı. Düşmemesi için yandan elmas iğne ile saçlara tutturulurdu. Sokağa çıkılırken hotozun üzerine yaşmak bağlanırdı. Yatarken hotozlar özel kutularına yerleştirilirdi.⁵⁶

Başlıklarda başörtülerinin ayrı bir yeri vardır. Yemeniler, yazmalar, krepler, şallar başlıca başörtüleridir. Bu örtüler el tezgâhlarında dokunur, kenarları iğne, mekik, boncuk oylarıyla veya tıgla yapılan oylarla süslenirdi. Başlık ve başörtüleri çeşitli mücevherlerle, değerli taşlarla, nazarlık ve uğurluklarla zenginleştiriliyordu. Genç

⁵⁵ Özel, s.19.

⁵⁶ Özel, s.19

kızların sade giyinmesi esastı. Özellikle köylerde kızların telli, pullu, ipekli kumaştan elbise giymeleri, mücevher takmaları ayıplanırdı. Ancak evlenen kadınlar gösterişli, süslü elbiseler giyer, takılar takabilirdi. Köylerde ve kasabalarda yaşayan kadınların günlük iş ve ev kıyafetleri çok sadeydi. Basma, pamuklu, yünlü kumaşlardan dikilen şalvar entari, içlik ve hırka yaygın kıyafetti. Bele kuşak sarılır, yaşlılar başlarına kalıpsız fes giyer, üzerine oyasız yemeni sararlardı. Genç evli kadınlar ise kalıplı fes üzerine üçgen katlanmış oyalı yazma, yemeni örterek iş görürlerdi.

İKİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL KADIN GİYİMİNDE BAŞLIKLAR, BAŞ BAĞLAMA

Tarih boyunca çok çeşitli uygarlıkların beşiği olan Anadolu topraklarında yaşayan insanların giyim kültürü ayrı bir yere sahip olup özellikle kadın giyiminde çok çeşitlilik görülmektedir. Kadın giyiminde gelenek görenekler, sosyal durum, ekonomik düzey, inançlar önemli bir yer tutar.

Başlık, Türk kadınının giyimindeki en önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu bölümde; başlığın tanımı, İskitler, Hunlar ve Uygurlar, İslamiyet sonrasında ise, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemine ait kadın başlıkları tanıtılmaya çalışılmıştır.

2.1. BAŞLIK NEDİR?

Başlık başa takılan, sarılan, giyilenlerdir. Baş bağlama Anadolu'da evlenmek anlamına da gelmektedir. Çeşitli malzemelerle baş üzerinde hazırlananlar ve hazır halde kullanılanlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Geleneksel kadın giyim-kuşamında başlıkların önemi büyüktür.

Kadın başlıkları çok çeşitlik göstererek, zamanla değişikliklere uğrasa da kültürel yapı içerisinde, gelenekselliğini de koruyarak geçmişten günümüze kadar hala varlığını sürdürmektedir. Kadın giyim ve süslenmesi, kadının konumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Anadolu kadını eskiden beri başlıklar ile ayırt edilmeyi ortaya çıkarmıştır. Çocuk, genç kız, nişanlı kız, gelin, evli kadın, dul kadın, kaç çocuğu olduğu gibi işaretleri başa takılanlarla yansıtmaktadır. Yaşamın geçiş dönemleri olan doğum, evlilik, ölüm durumları da yine başlıklarda ifade bulmaktadır.⁵⁷

Başlıklarda kullanılan renkler, motifler, taşlar, hayvan tüyleri gibi malzemeler, saç örgüleri ile birleştirilerek anlam kazanmıştır. Ayrıca, kadın baş süslemelerinde kullanılan malzeme ve terimler dilimize de yerleşerek; başı bağlanmak, başına tüy dikmek, baş tacı etmek gibi deyimlerle de ifade bulmuştur.⁵⁸

⁵⁷ Filiz Özsoy, *Karadeniz Bölgesi Türk Kadın Başlıklarının İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2009, s.2

⁵⁸ Özsoy, s. 2.

2.2. BAŞLIKLARIN TARİHSEL SÜRECİ

Türklerde başa giyilen çeşitli giysi elemanları vardır. Baş dış etkilerden koruyan başlık ve örtüler aynı zamanda kullanan kişinin sosyal statüsünü de göstermektedir. Türklerde kadınlar ve erkekler değişik tiplerde başlıklar giymişlerdir. Geçmişten günümüze kadar başlıklar ve başa takılanlar, sarılanlar bizlere tarihimizle ilgili bilgiler vermektedir.

2.2.1. İskitler Dönemine Ait Kadın Başlıkları

İskitlerde kadının toplum içinde önemli bir yeri olmuştur. Erkekler her ne kadar toplum içinde egemen iseler de kadınlarda savaşlarda erkeklerle aynı kategoride yer alarak birlikte savaşmışlardır. Bunun böyle olduğunu da ata binmeye elverişli kıyafetlerle gömülü olarak bulunan kadın cesetlerindeki giysiler teyit etmektedir.⁵⁹

Resim 2.1. İskit Kadın Başlığı (F. Salman) **Resim 2.2.** İskit Kadın Başlığı (F. Salman)

“İskit kadınlarının giysilerinin en belirgin özelliklerinden biri hiç şüphesiz fese benzeyen ve çeşitli formlarda olabilen başlıklardır. Bu başlıklar, Yunanlıların calathos olarak tabir ettiği ve dini törenlerde din adamlarının giydiği bir kıyafet parçası olarak nitelenmektedir. Oysa İskit kadının giyimini oluşturan ve hemen her kurganda görülen

⁵⁹ Fikri Salman, *Başlangıcından Anadolu Selçuklularının Sonuna Kadar Türklerde Kıyafet Biçimleri*, Zafer Ofset, Erzurum 2013, s.72

bu başlık biçimi, İskit kadınının kıyafetini belirleyen en önemli giyim unsurlarından biridir. Kaldı ki calathosa benzemekten ziyade bu İskit kadın başlığı kendine has bir yapı sergilemektedir. Bunlardan ilk örnek; Ukrayna Tarih Hazinesi Müzesi'nde bulunan, kurganlardan elde edilen malzemelerle tekrar canlandırılan kadın başlığıdır (Resim 2.1). Yüksek silindirik başlığın ön kısmı arkasına nazaran daha yüksek olup, kırmızı kumaştan yapılmıştır. Ortada iki sıra halinde altın levhalar altta ise kıvrımlı dallardan oluşmuş altın süslemeler bulunmaktadır. En üstteki saçak kısmında ise yine kıvrımlı dallarla birlikte küçük sarkıtlar oluşturan altından süs elemanları mevcuttur. Başlığın üzerine örttüğü pembe renkli örtü ise yine kare formundaki süslemeli levhacıkların yan yana dikilmesi ile süslenmiştir. Yeniden canlandırmanın yapıldığı bu tür uygulamalarda kullanılan kumaşlar, muhtemelen kurgulayan kişiler ve müze yetkililerinin tercih ettiği renkler olmalıdır.”⁶⁰

“Bu türden bir başka örnekte de yine aynı üslup ve gelenek görülmektedir (Resim 2.2). Buradaki silindirik başlıkta kare formulu altın levhaların başlığın ön yüzüne altı sıra halinde dikilerek kullanıldığı görülmektedir. Mavi renkli başörtüsünün üzerinde ve turuncu elbisenin yaka süslemelerinde de aynı levhalar kullanılmıştır. Her iki başlığın formu ve süsleme biçimleri birbirine oldukça benzemektedir.”

“İskit kadınlarının kullandığı başlıklar sadece silindirik formulu başlıklar olmamıştır. Sivri uçlu külah tarzında başlıklar da kullandıklarını görüyoruz. Bu tür başlıklar Orta Asya'daki ve Anadolu'daki çeşitli Türk boyları tarafından hala kullanılmaktadır.”⁶¹

2.2.2. Hun Dönemi Kadın Başlıkları

Hunlara ait en önemli buluntular Altay dağlarındaki kurganlardan çıkarılarak Leningrad Hermitage Müzesi'ne taşınmıştır. Noin-Ula kurganı buluntuları M.Ö. I. asra tarihlendirilmektedir. Bu dönemde gerileyen Hun İmparatorluğu Çin kültürü etkisinde kalmıştır. Yine de Hun devletinin siyasi kudret ve kuvveti sayesinde toplanmış pek çok zengin kültür hazinesi, Noin-Ula kurganlarının zenginlikleri arasında yer almıştır. 1924-1925 yıllarında P. Kozlov, Selenga Nehri havzasında Noin-Ula dağlarında 212 kurgan kazmıştır. M.Ö. II-I. yy. lara tarihlendirilen buluntular arasında pantolon, gömlek ve

⁶⁰ Salman, s. 73.

⁶¹ Salman, s. 74.

kaftan gibi giyim eşyaları ve başlık örnekleri ortaya çıkarılmıştır.

“V. Pazırık kurganında bulunan goblen tekniğindeki bir dokuma parçası üzerinde çeşitli kadın figürlerinin işlendiği görülür. Uzmanlar buradaki kadın figürlerinin, mitolojik bir konuyu canlandırdığını söylemektedirler. Figürler çok net seçilmese de, soylu kadınların buhurdanlıkla ayin yaptıklarını veya ayine hazırlandıklarını yansıtmaktadır. Tanrıçaların başlarında birer taç bulunmaktadır. Kendilerine hizmet eden küçük kadın figürlerinde de taç olduğu görülmektedir. Ancak ortadaki figürlerin başlarındaki taçlardan aşağıya doğru bir örtü inmektedir” (Resim 2.3).⁶²

Resim 2.3. V. Pazırık Kurganında Bulunan Dokuma Örneği Çizimi (F. Salman)

“Hunlarda genelde kadınların çeşitli altın kolyeler ve gerdanlıklar kullandıkları, altın taçlar taktıkları, farklı kurgan buluntularından anlaşılmaktadır. Kıyafeti tamamlayan bu aksesuarlar arasında Kargalık Vadisi’nde bulunan Kargalık tacı en önemli eserdir. Batı Türkistan’da Issık Göl bölgesinde, bir kadın mezarı içerisinde, üzerinde çeşitli mitolojik konularla işlenen figüratif bezemelerin bolca bulunduğu bir taç ele geçmiştir. M.Ö. II-I. yy. lara tarihlendirilen altın taç, yeşil ve kırmızı taşlarla süslenmiştir. Taç üzerindeki figürler arasında gök ejderi, ejder biçimli atlar, parsler, yırtıcı kuşlar, dağ keçisi, tek boynuzlu geyik gibi efsanevi yaratık figürleri bulunur (Resim 2.4). Bu taç Hunlara ait önemli buluntular arasında yer alır.”⁶³

⁶² Salman, s. 127-128-129.

⁶³ Salman, s. 130.

Resim 2.4. Kargalık Tacı (a) Ejder figürü (b) Dağ keçisi figürü detayı (F.SALMAN)

2.2.3. Uygurlar Dönemi Kadın Başlıkları

“Bugünkü Moğolistan’da Selenga Nehrinin doğu kıyısında Göktürlere bağlı olarak yaşayan Uygurlar 745’de Göktürklerin yerine geçerek Uygur devletini kurmuşlardır. Günümüze kadar ulaşabilen örneklerin çoğunluğunu Hoço ve Sorçuk’ta bulunan freskler oluşturmaktadır. Hun adetleri ve geleneklerinin Uygurlarda görülmesinin yanı sıra giyim kuşam ve baş süslemeleri bakımından da bazı değişikliklere rağmen başa verilen önem süslemeye gösterilen önem bakımından devamlılık vardır.”⁶⁴

“Dönemin en önemli özelliği kadın ve erkek giyimindeki benzerliktir. Orta Asya dönemi kadın saç biçimleri kendine özgü bir özellik göstermiştir. Saçlar ya örgüler halinde salınmış, ya da çok sayıda topuz yapılarak firkete ve fildişi taraklarla tutturulmuştur. Özellikle topuz Uygurlar döneminde, kadınlar kadar erkekler tarafından da sıkça kullanılmıştır. Uygur kadınları başlarına boğtak adı verilen hotozlar giymişlerdir. Saç örgüleri ise farklı sosyal durum ve konumları belirleyen bir özellik taşır. Uzun ve örgülü saç, yabancı kaynaklar, bilhassa Çin kaynakları tarafından Türklere has bir özellik olarak belirtilmiştir.”⁶⁵

⁶⁴ Lale Özder, *İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Kadın Başlıkları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 22.

⁶⁵ N. Yakarıılmaz, *Türk Kadın Başlıkları*. Ekim 2007, Erişim Tarihi: 22.09.2013, <http://kadınbaşlıkları.blogcu.com>

Resim 2.5. Uygurlarda Kadınların Baş Tuvaleti (F. Özsoy)

Resim 2.6. Hotoz (F. Özsoy)

“Von le Coq’un albümünde görülen resimler arasında bilhassa genç kızların saçlarının, tepelerinde kok’a benzer bir topuz halinde toplandığı görülüyor (Resim.2.5). Başa sımsıkı sarılı ince ince örgülere mukabil burada önde alın boyunca bir kâkül kesilmiş, saç arkada, enseden itibaren tam tepede toplanmıştır. Japonya’da erkek çocukların saçlarını hala buna benzer şekilde yukarda toplayıp bir kurdeleyle dibinden bağladıkları görülmektedir.”⁶⁶

“Von le Coq’un albümündeki Uygur hanımının başındaki başlık biraz sola meyilli bir hotozdur. Hotozun yan tarafında aşağıya doğru sarkan süs hotozun belki de püsküllü bir ucudur (Resim 2.6).Saçları önden kâküllü, şakaklardan zülüflü, arkadan ya dökük, ya ince örgülü. Zülüf, kâkül ve ince örgülü saç on dokuzuncu asra, yani Avrupa tesirine kadar Türk hanımlarının da hemen hiç değişmeyen baş tuvaleti olarak görülüyor.”⁶⁷

⁶⁶ Nureddin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış. (1.Basım), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s.11

⁶⁷ Nureddin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış. (1.Basım), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s.10

Resim 2.7. Sorçuk, Uyghur freski, Kadın ve Erkek Vakıfçılar (O. Aslanapa)

“Sorçuk’tan 83x59 cm. ölçülerindeki bir freskte kız ve erkek genç Uyghur vakıfçıları tasvir edilmiştir, eser VIII-IX. Yüzyıllara aittir. Bir kız, bir erkek olarak sıralanmış on vakıfçı sıkışık halde yan yanadır, figürler portre özelliği göstermektedir. Erkekler sakalsız, sadece daha koyu cilt rengi ile kızlardan ayrılıyor. Hepsı yuvarlak yüzlü, badem gözlü, iri burunlu, küçük ağızlıdır. Kıyafetler farklıdır. Erkeklerin kırmızı ve siyah keçeden yuvarlak başlıkları kırmızı ve siyah şeritlerle çeneye bağlanmıştır. Kızların koyu siyah saçları tepede çift topuz halinde toplanmış, alındaki beyaz tarak ve yanlardaki süs firketeleri ile göze çarpar. Kulaklarda kalın halkalar şeklinde iri altın küpeler var.” (Resim 2.7).⁶⁸

“Uyghur vakıfçıları tasvir eden bir resimde, saçlar siyah, ortadan ayrılmış ve örgüler arkaya sarkıtılmıştır, bazılarında saç biçimleri değişiktir. Başlıklar da rütbelere göre farklıdır, sağdan dördü üç tepelikli, diğer dördü yelpaze biçiminde, arka sıradakiler manihai tac biçiminde başlıklar giymiş ve bunlar kırmızı kurdela ile bağlanmıştır.” (Resim 2.8).⁶⁹

⁶⁸ Oktay Aslanapa, Türk Sanatı El Kitabı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992, s.24-25

⁶⁹ Oktay Aslanapa, Türk Sanatı El Kitabı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992, s.25

Resim 2.8. Vakıf Yapan Prensesler (O. Aslanapa)

Resim 2.9. Kısa Fesli Kadın Figürü (F. Özsoy)

“Saçları geriye doğru toplanan figürün tepe kısmında geniş bir topuz görünümlü kısa bir başlık bulunmaktadır. Omuzlar üzerinde görünmekte olan saçlar kalın örgülüdür. Başlığın arkasından gelen örtü dökümlü kıvrımlar yaparak omuzlardan inerek arkada bele doğru toplanmaktadır.” (Resim 2.9).⁷⁰

2.2.4. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Dönemi Kadın Başlıkları

“Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu dönemi, İslam dinine ters düşmeyerek, İslamiyet’ten önceki eski inanç ve kültüründe giyim kuşama yansıtmışlardır. “İnsan figürleri, Selçuklu saraylarında çini ve alçı kabartmalarda, kale ve mezar taşlarında, taş yontuda izlenir. Sultan, saray soylusu, hatunu bağdaş kurarak oturur durumda, ellerinde bereketi ve ebedi hayatı simgeleyen kadeh veya nar meyvesi, haşhaş dalı, çiçek tutarken; bazı örneklerde de kişinin yaptığı işi belirleyen çalgı aleti, polo sopası, şahin, gergef gibi bir motifle birlikte canlandırılır. Kaftan, başta üç dilimli taç veya önü kabartmalı Türkmen tarzı başlık (börk), soyluluğu simgeleyen Hıristiyan sanatından gelen hale, Orta Asya tarzı uzun saç. Moğol tipi dolgun yanaklı yuvarlak yüz, iri çekik gözler, ufak burun ve ağız, bir şema gibi tekrarlanır.” demektedir. Bu da bize bu dönem

⁷⁰ Özder, s. 25.

için giyim ve başlıklarda oldukça fazla ipuçları vermektedir.⁷¹

Kubadabad Sarayı'nın çinilerinde (Resim 2.10), ellerinde balık tutan figürde, Türk usulü bağdaş kurmuş durumda resmedilmiştir. Saçlar arkaya doğru toplanmış ve alın kısmına doğru yüksekçe bir topuz yapılmıştır. Alın üzerine toplanan saçın üzerine üçgen şeklinde bir süsleme bulunmaktadır.⁷²

Resim 2.10. Beyşehir Kubadabat Sarayı Duvar Çinisi (F. Özsoy)

“Türkler, İslamiyet'ten sonra da Orta Asya giyim kuşam tarzlarını, özellikle uzun ve örgülü saç geleneğini devam ettirmişlerdir. Uzun saç modası Selçuklularla diğer memleketlere yayılmış, Memluklarda bu modayı benimsemişlerdir. Selçuklu kıyafetlerini canlandıran eserlerde de rastlandığı gibi, Selçuklular çok çeşitli başlık türleri kullanmışlardır. Bunlardan bir kısmı Orta Asya'dan beri kullanılan tipler veya bu tiplerin türevleridir. Diğer bir kısmı ise Selçukluların yakın doğu da temas ettikleri bölgelere has başlıklardır. Bu başlıklardan çoğunu basık sarık tipi başlık teşkil etmektedir. Bununla birlikte Bizanslılardan Türklere ve Türkler den Bizanslılara yeni birçok başlık ve giysiler de geçmiştir. 12. yüzyılda kadınların farklı saç biçimlerinin yanında çeşitli başlık ve eşarpları da kullandıkları görülmektedir. Basık sarık ve sivri külah tipi başlıkları kadınlar da kullanmış, başlıkların üzerini değerli taşlar, inciler ve

⁷¹ Özsoy, s. 18.

⁷² Özsoy, s. 18.

diademlerle süslemişlerdir. İbni Batuta Anadolu kadınlarının Boğtak denilen başlıklar kullandıklarını bu başlıkların üzerine tavus kuşu tüyünden sorguç taktıklarını yazar.”⁷³

“Kadınlarda başlık olarak, sivri bir külah şeklindeki “boğtak” ve Çağatayca “kaos” sözcüğünden geldiği sanılan “hotoz” kullanılmıştır. Başa konulduktan sonra düşmemesi için çene altından bağlanan “kebez” denilen başlığın, bağlama bantlarına ise “sakalduruk” deniyordu. Bu başlık ta Anadolu’da asırlarca kullanılmıştır. Börk, genellikle keçe veya çuhadan yapılıyordu. İçi kürklü olanları ve kenarına sırmalı bant çekilenleri de çok giyiliyordu. Böyle tüylü ve kürklü olanlarına; “kudurma”, kenarlılarına; “kıdıklık”, tiftikten olanlara; “kıymaç”, yüksek olanlara; “sukarlaç” deniyordu. Hem kadın hem erkekler tarafından borklerin kullanıldığı bilinmektedir.”⁷⁴

“Saç örgüleri bazen bele kadar iniyordu; buna “sığan saç” deniyordu. Saçlarını uzatma ve örme geleneği Anadolu’da sürdürülmüştür. Saç tümüyle uzatılmasa bile bir perçemi uzun bırakılırdı. Örülü erkek saçları için “yülidi”, kadın saçları için “örgüç” denilmekteydi. Örgülü saçla bazen keçi kılından takma zülüfler eklenirdi. Uzun saç modası, Memluklere kadar yayılmıştır. Buna “art saç” deniyordu.”⁷⁵

Resim 2.11. Seramik Tabakta Minyatür, İran. (F. Özsoy)

⁷³ N. Yakarıılmaz, *Türk Kadın Başlıkları*, Ekim 2007, Erişim Tarihi: 22.09.2013, <http://kadınbaşlıkları.blogcu.com>.

⁷⁴ Özsoy, s. 19.

⁷⁵ Özsoy, s.20

Resim 2.12. Konya Kalesi, Melek Kabartmaları, Konya İnce Minareli Medrese Müzesi. (F. Özsoy)

Melek tasviri İslam sanatında Hıristiyan dünyasından esinlenilmiş ve az rastlanan bir figürdür. Bu figürde saçlar, iki kalın örgü yapılmış, başın ortasına ve başa kabartma ve oymalı başlık yerleştirilmiştir (Resim 2.12).

Resim 2.13. Ajur Tekniği ile Yapılmış Büyük Selçuklu Keramik Küp Parçası (F. Özsoy)

Orta Asya kaya resimlerinde, balballarında, fresklerinde yüzyıllar boyu rastlanan bağdaş kurarak oturan kaftanlı insanlar; uzun saçları, “börk” tarzı başlıkları, dilimli

taçları, sarkıtlı kuşakları Moğol tipi yuvarlak yüzleri, ellerinde tuttıkları kadeh veya bitki gibi ebedi hayat sembolleri ile yeni bir soylu insan şeması oluştururlar (Resim 2.13).⁷⁶

Kubadabad Sarayından kadın figürlü çini parçasında Resim 2.14’de görüldüğü gibi, diğerlerinden farklı olan baş süslemesi, tepe kısmı düz bir başlık üzerine, baş ve yüzü çevreleyerek sarılmış olan bir örtü bulunmaktadır. Başın arkasından aşağıya doğru kalın bir bant şeklinde püskül sarmaktadır.⁷⁷

Resim 2.14. Kubadabad Sarayı'ndan Kadın Figürlü Çini Parçası Karatay Medresesi.(F.Özsoy)

Resim 2.15. Sgraffito Desenli, Renksiz Sırlı Tabak Fragmanı, Tokat Müzesi. (F.Özsoy)

Resim 2.16. Kubadabad, Slip Tekniğinde Tabak Parçası, Konya Karatay Müzesi (F.Özsoy)

Tokat ve Konya Karatay Müzesinde bulunan tabak parçalarında (Resim 2.15) ve

⁷⁶ Özsoy,s.21

⁷⁷ Özsoy,s.22

(Resim 2.16)'de insan figürleri ve kullandıkları başlıklara rastlanmaktadır.⁷⁸

2.2.5. Osmanlı Dönemi Kadın Başlıkları

“Osmanlı Döneminde kadın kıyafetleri, saray kıyafetleri, sokak kıyafetleri, ev kıyafetleri, gelin kıyafetleri hatta kadınların mesire hayatına karışması ile giyinme tarzı çeşitlilik kazanmıştır. Aynı zamanda bu kıyafetleri tamamlayan kadın başlıkları da önemli bir yer tutmaktadır. “Osmanlı devletinde giysiler, toplumdaki yeri simgeleyen en belirgin göstergelerden biri sayılır, giysisinin rengi, biçimi ve hatta kumaşının cinsi, giyen kişinin ait olduğu toplum düzeyini yansıtır. Ayrıca uyumlu bir mozaik oluşturan toplum içindeki diğer ırk ve dine mensup kişilerin de kendilerine özgü birbirlerinden farklı giysileri vardı. Fatih dönemine kadar Türk kadınları, eski Anadolu ve Orta Asya geleneklerini sürdürmüşlerdir. İstanbul’un alınması, yerleşik düzene geçiş, imparatorluğun sınırlarının genişlemesi ve ekonomik koşullar, kadın-erkek dünyasının ayrılmasına ve kadınların sokak giysilerine kurallar konmasına neden olmuştur.”⁷⁹

Resim 2.17. Evde ya da Sarayda Türk Kadını
(*Gravürlerle Türkiye*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s:110)

Baş çevresinin üzerine yerleştirilmiş olan başlığın ucu hafif öne eğimli olup tepe

⁷⁸ Özsoy, s.22

⁷⁹ N. Yakarıılmaz, *Türk Kadın Başlıkları*, Ekim 2007, Erişim Tarihi: 22.09.2013, <http://kadınbaşlıkları.blogcu.com>.

kısımında tepelik bulunmaktadır. Ayrıca baş çevresine alından dolanarak, arka ve omuzları örterek aşağıya doğru uzanan örtü bağlanmıştır (Resim 2.17).⁸⁰

Resim 2.18. Türk Kadını
(Gravürlerle Türkiye, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s:157)

Baş örtüsü iki parçadan oluşmakta ve feraceyi andırmaktadır. İçteki parça, ağız ve burunu örterek, başa geçirilmiştir. Diğer parça, yine baş üzerinden geçirilerek, omuzları da örterek önde birleştirilmiştir (Resim 2.18).⁸¹

⁸⁰ Kültür Bakanlığı, *Gravürlerle Türkiye Giysiler ve Portreler/1*, (2. Baskı), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 110.

⁸¹ Kültür Bakanlığı, s. 157.

Resim 2.19. Türk Kadını (ev giysili) (Gravürlerle Türkiye, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s:160)

İşlemeli fes görünümlü başlığın alın çevresine sarık şeklinde kumaş sarılıp, çene altından düğüm yapılarak başlık tamamlanmıştır (Resim 2.19).⁸²

---

⁸² Kültür Bakanlığı, s. 160.

Resim 2.20. Türk Kadını
(*Gravürlerle Türkiye*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s:158)

Ortadan ayrılarak taranmış olan saçlar sırt üzerine doğru arkada örgülüdür. Başın tepe kısmında yukarıya doğru daralan koni şeklinde başlığın ucunda büyükçe uzun tüy bulunmaktadır (Resim 2.20).⁸³

---

⁸³Kültür Bakanlığı, s. 158.

Resim 2.21. Hamama Giden Türk Kadınları
(*Gravürlerle Türkiye*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s:112)

Hamama giden Türk kadınları tasvirinde görülen başlıkta, başa yerleştirilmiş olan yüksek bir başlığın üzerine tepeden göğüs ve omuzları örterek bele doğru inen örtü bulunmakta ve bu örtünün arka uçları saçaklıdır. Yüze ise peçe şeklinde kenarları bordürlü ve sert görünümlü bir örtü ile örtülmüştür (Resim 2.21).⁸⁴

2.2.6. Cumhuriyet Dönemi ve Günümüz

Cumhuriyetin ilk yılları, kılık-kıyafet bakımından eski devirlerin bir devamıdır ve çarşaf giymeye devam edilmiştir. Değişen süreç içerisinde, zamanla eski devirlerin giyim kuşam şekli de değişmeye başlamış ve 25 Kasım 1925’de Şapka Kanununun yürürlüğe girmesiyle, fes, kalpak ve sarıkların kullanılması yasaklanmıştır. Geçiş aşaması biraz sancılı olsa da, yurtdışındaki moda akımlarının da etkisiyle, belli bir kesim tarafından farklı model ve görünümde şapkalar kullanılmıştır.⁸⁵

“Anadolu etnik ve kültürel yapısını gereğince sağlıklı bir şekilde gözlemleyip

⁸⁴ Kültür Bakanlığı, s. 112.

⁸⁵ Özsoy, s. 30.

tahlil edilirse, giysi kültürümüzün ana yapısı içerisinde otantik ilgi çekici giysi kültürü çevreleri diye değerlendirilebilen alanların oluştuğu görülür. Bu çevrelerin ilk anda dikkat çekenlerinin kaba bir gruplamayla aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1. Büyük kentleriyle oluşturduğu giysi kültürü çevreleri.
2. Kırsal yöre giysi kültürü çevreleri
3. Törenselleşmiş giysiler kültürü çevresi
4. Modanın oluşturduğu giysi kültürü çevresi
5. Çocuk giysileri kültür çevresi gibi.

Bunların dışında aynı yapı içerisinde yer alan daha küçük otantik yöresel nitelikler gösteren kültür çevrelerinin buldukları da gözden kaçmamaktadır.” “Hızlı bir geçiş süreci yaşamakta olan toplumumuzda giysiyle ilgili çok eski değer yargılarını ve eski üretim tekniklerini, yöresel otantik giysilerle kentsel kültürün modern giysi ve değer yargılarının en son örneklerini bir arada günümüzde de yaşatılacak bir şekilde yaşatmaktayız. Görünen örnek ve nitelikleriyle giysilerimiz, bugünkü ekonomik ve ulusal yaşam felsefemizin, kültürel yapımızın en iyi tanıkları ve de kültür taşıyıcıları olarak ortada durmakta fonksiyonlarını da sürdürmektedir.” Sabiha Tansuğ, giyim ve başlıklar konusunda bugün gelinen noktayı estetikten yoksun olarak değerlendiriyor. Eski güzelliklerden bugünkü yoksunluğa nasıl geldiğini anlamak onun için bile zor. Tansuğ'a göre eski dönemlerde kullanılan başlıklar örtünme işlevinin yanında kadını güzel gösteren önemli bir ayrıntıydı. Şimdiki giyimler hem Anadolu kadını hem de şehirlerdeki kadınları çirkinleştirdi. "Tüm bunlar şuna benziyor, diyor Tansuğ: "Evinde şaheser halı dokuyan kişi kendisi makina dokuması halı kullanıyor. Anadolu'nun kültürünün çok çeşitli olması her yörede farklı şekillerde çıkarmış başlıkları. Kalıplaşmamış insanlar. Halk müthiş hür ve bölgesinin kültürünü hür bir şekilde yürütmüş. Osmanlı baskı yapmamış, baskı şimdi var. Bu da tek tip bir estetik anlayışını oluşturuyor. Şimdi şekilde bir protesto var. Bu da çirkinleştiriyor. O güzellikten bu çirkinliğe nasıl geldi anlayamadım.”⁸⁶

⁸⁶ M. Yılmaz, *Başlar Oyayla Taçlanmıştır*, Sayı: 277, Mart 2000, Erişim Tarihi: 02.10.2013, Web:<http://www.aksiyon.com.tr/detaylar.do?load=detay&link=6012>

Resim 2.22. Cumhuriyet Döneminde ve Sonrasında Kullanılan Şapkalar
(Mimar Vedat Tek Kültür ve Sanat Merkezi, Kastamonu) (F.Özsoy)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAHRAMANMARAŞ KADIN BAŞLIKLARI, TEPELİKLERİ VE FESLERİ

Tezin bu bölümünde Kahramanmaraş ilinin geleneksel giyim kuşam özelliklerinden bahsedilecektir. Kadın ve erkek giyiminde giyilenler bölümlere ayrılarak giyim özellikleri genel hatları ile açıklanacaktır.

3.1. KAHRAMANMARAŞ İLİ GİYİM KUŞAMI

Giyim; bugüne kadar çeşitli etkenlere göre değişiklik göstermiş, toplumsal bir davranış biçimidir. İklim ve tabiat, Din kavramı, şahısların kendilerini beğendirme duygusu, sınıf farklılıkları, göçler ve savaşlar, mimarinin etkisi, ferman emir ve inkılâplar Türk giyim-kuşamını etkilemiştir. Cinsiyete (kadın-erkek-çocuk) göre, niteliklerine (günlük ve tören giysilerine) göre vb. sınıflandırılma biçimleri vardır. Geleneksel Türk giyim-kuşamının tarihine bakıldığında birçok giysi isimleri aynı adlarla yaşamını sürdürmektedir. Yörede; kadın başında kullanılan börk, üst giyim parçası kaftan, ayağa giyilen çarık (çaruk), edik (edük), çitari veya alaca (üzeri alaca nakışlı bir Çin ipeklisi olan, Çit), düğme (tüğme), ulak (ulağ; elbise yaması), iğne (yiğne), dikmek (tikmek), ilik (yilik), Yün (yüng) gibi giyim- kuşam parçaları, Türklerin 15. yüzyıla kadar giydikleri giysilerin ilk yazılı kaynaklarından tespit edilen ve yörede geçerliliğini devam ettiren giysi isimleri ve giyimle ilgili kullanılan kelimelerdir.⁸⁷

Kahramanmaraş değişik kültürlerin kenti olduğu için güneyinde ve kuzeyinde farklı giysiler görülür. Geleneksel kadın giysileri ve başlıkları giyenlerin yaşayış tarzını, ekonomik durumunu, sosyal durumunu evli mi, bekâr mı, dul mu olduğunu gösterir. Kuzeyde giysiler Doğu Anadolu giysi özelliklerini taşıırken; Akdeniz ılıman ikliminin özelliği olan hafif ve ince giysilerdir. Yörüklerin giysileri kendine özel olduğundan diğerlerinden farklıdır.

Kahramanmaraş geleneksel kadın giysilerine örnek olabilecek nitelikteki giysileri kentte bulmak ve rastlamak imkânsız denecek kadar azdır. Özel günler dışında kırsal

⁸⁷ Murat Özbay, "Milli Folklor", *Türk Dünyası Folklor Dergisi*, 5(34), Ankara 1997.

bölgelerde de geleneksel giysilerin giyildiği pek görülmemektedir.⁸⁸

3.1.1. Erkek Giyimi

Kahramanmaraş ilinde erkeklerin; Keçeli Külâh, Sırma Poşu, iç Gömleği – Mintan, Döşlük, Sandıklı Aba, Taşçı Aba, Boz Aba, iç Donu, Şalvar, Poşu, Çorap, Yemeni, Çeşitli Edikler giymişlerdir. Kadınlar ise; Fes, Poşu, Başörtüsü, İç Gömleği– Köynek, Cepken, Üçetek, Şalvar, Kuşak–Belek, Fistan, Üçetekli Zıbın, Çorap, Yemeni, Edik giymişlerdir).⁸⁹

Başa Giyilenler: Keçe külâh her mevsim kullanılır. Yazın serin, kışın başı sıcak tutar. Yaz aylarında (Temmuz-Ağustos) aylarında keçe açık havada tutulmalıdır. Kapalı yerlerde güve yer ve ekşime yapar. Keçe Külâh etrafına beyaz, siyah, mor ipek dokuma ya da sırma dokuma kahve renkli poşi, sağ ya da sol kulak üstü sarkması bırakılarak bağlanır. Poşiler kare şeklinde olup dört köşesi püsküllü kenar bölümleri beş ile on cm arası saçaklıdır.

Sırta İç Giyilenler:

Gömlekler; Kayseri keteninden ve tisordan yapılırdı. Tisorlar % 100 pamuktur. Renk olarak beyaz ve çizgilidir. Gömlek Ön kısım, Arka kısım, Yaka ve kol manşet olmak üzere 4 (Dört) kısımdan oluşur. Vücudun ölçüsüne göre alınan kumaş, kol ucundan başlar, beden çatılır, yaka dikilir ve kol manşeti (kol kırmaması) dikilir. Gömleğin yakasına ve kollarına Tele (tela) atılır.

Tela: Yakanın sertleşmesini ve düz durmasını sağlar.% 100 pamuktur. Yakalar düz (hakim yaka) olur. Kollar düğmeli ve düğmesiz olmak üzere iki şekildedir. Ön kısmına 10 düğme atılır.

Dikimde kullanılan iplikler: Pamuktan yapılan iplikler kullanılırdı, bu günler polyester iplikle dikilmektedir. Gömlekler zevke göre renk seçimi kumaşlardan dikilirdi. Damatlık gömlekler,beyaz renk ipekli kumaştan dikilirdi. İş elbisesi olarak kullanılacak gömlekler, kalın kumaşlardan dikilir. Mahalli bayramlarda beyaz ve ipekli gömlekler giyilir.

⁸⁸ Filiz Gündüz, Filiz Yıldız, Elhan Akıncı, “Kahramanmaraş Kıyafetlerinin Tanıtılması”, 6-8 Mayıs, I. Kahramanmaraş Sempozyumu, Kahramanmaraş 2004, s. 847.

⁸⁹ Kurtul, Kahramanmaraş Müzesinde Bulunan Kadın Cepkenlerinin İncelenmesi, (Yüksek Lisans Semineri), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.

Zıbın: Uzun gömlektir. Yakası hakim yaka ön tarafına 3 düğme kullanılır, geri tarafı düğmesizdir ve kapalıdır. Kolları düz (manşetsiz) düğmesizdir. Renk olarak çizgili ve düz renkler kullanılır (Kurşuni renk çok kullanılır). Zıbınlarda bel hizasında tek cep kullanılır. Boyu diz kapağa kadar uzanır.

Resim 3.1. Kahramanmaraş Erkek Giyimine Örnek

Döş Gömleği: Kolsuz işlemeli (Sim-Sırma) vücudun başla bel arasına kolsuz olarak vücudun ön ve arka kısmını kaplayan, sağ omuz üstünde 3 düğme, sağ kol altında 6 düğme bulunan normal gömleğin üstüne giyilen gömlektir. Döş gömleğin oluşması (Parçaları): Dış yüze kadife, kadife üstüne işleme, iç kısmına (işlemeyi ve kadifeyi) dik tutsun diye kumaş, omuz üstüne ve sağ omuz altına 9 düğmeden oluşur. Gömleklilik kadife vücudun ölçüsüne göre biçilir. Yaka kısmı O şeklinde açılır, sağ omuz üstü ve sağ kol altı açık kalacak şekilde biçilir. Kadifenin ölçüsü kadar iç kumaşta aynı ölçülerde biçilir. Ön kısma gelecek kadife dikimden önce sim-sırma ile işlemecilere işletilir. İşlemeden sonra kadife kumaşla iç astar kumaşı birbirine dikilir.

Sol kol altı dikilir, sol omuz üstü ve boğaz dikimi yapılır. Sağ omuz üstüne üç düğme dikilir, ilikleri açılır. Sağ kol altına altı düğme ve altı düğme iliği açılır. Dikim biter, dös gömleğin arka kısmı işlemez olur. Sadece ön kısım işlemeli olur. Renk olarak dös gömlekleri Kırmızı-Mor-Mavi renklerden oluşur.⁹⁰

Sırta Dışa Giyilenler: Kahramanmaraş abası oldukça eski bir tarihe dayanan (2000) yıl önce yöresel kıyafettir. Kahramanmaraş abası çıkırıktaki bükülen ve kökboyasıyla boyanan yün atkı ipiyle dokunur. Üzerindeki motifler sırmadandır. Ne yazık ki günümüzde ne sırma kaldı ne de yün ipi çıkırıktaki bükülen kaldı. Abanın özelliği ise; yazın sıcağı, kışında soğuk ve yağmur sularını geçirmemesidir (Resim 3.1).⁹¹

Alta Giyilenler: Şalvar: Bir buçuk metre kumaş, giysinin boyuna göre kumaş ölçüsü alınarak kesilir. Şalvarın Oluşumu: İki bacak, dört parça çat-çatların ucuna dört adet kama-iki yan tarafa belden 15 cm alt tarafa iki adet cep, beli tutacak bel bağı (şalvar bağı)'dan oluşur. Şalvarın Dikimi: Ayak uçları dikilir, cep ağızları yapılır, dört parça olan çat ve kamalar birbirine dikilir. Beli tutmak için bel kuşağı (ipi) takılması için beli dikilir. Ön ve arka belden aşağı olan iki kısımdan şalvarın orta kısımlarından 10 cm.lik açıklık bırakılır. Şalvar bağı kumaşın kenarından kesilir, bağ halinde dikilir, belin iç kısmına takılır. Ayak ağızı 22 cm, bel genişliği 150 cm, dökümü 75 cm, ceplerin derinliği 45 cm, eni 23 cm olur. Ceplere beyaz renk Amerikan bezi dikilir.⁹²

Cumhuriyetin ilk yıllarında kumaşlar tezgâhlarda yün iplikten dokunurdu. Boyalı iplikler de kullanılırdı. Dikiminde önceleri yün iplikler kullanılırdı. Şimdi polyester iplikler kullanılmaktadır. Şalvar kumaş cinsleri; Firen gibi, şerj, kabardin, tergal, moliskin kumaşlardan yapılır. Çiftçiler yazları serin olması için (ince) Amerikan bezinden şalvar diktirirler. Şalvarlarda koyu renk kumaşlar kullanılır. (Siyah, kahverengi, mor gibi). Tozlu meslekler yapanlar, değirmenciler, fırıncılar beyaz renk şalvar diktirirler. Şalvar dini yönden vücudun uzuvlarını meydana çıkarmaması için de diktirilir. Maddi durumuna göre insanlar işlemeli şalvarlar da diktirirler; şalvarın kumaş parçaları ölçülüp kesildikten sonra (parçaları birbirine) dikilmeden, şalvarın iki yan tarafına ayaktan yana kadar olan kısma sim-sırma ile işleme yaptırırlar. İşlemlerden sonra şalvarın parçaları dikilir.

⁹⁰ Kaynak kişi, Adem Bakır, Kahramanmaraş 1957.

⁹¹ Kaynak kişi, Hüseyin Gülegül, Kahramanmaraş 1971.

⁹² Kaynak kişi: H.Murat Devrek, Kahramanmaraş 1959.

Bele Takılanlar: Beli sağlam tutması için ve belde taşınacak olan kılıç, kama gibi silahları takmak için kullanılır. Üç kısımdan oluşur. Üst kısım, alt kısım, kayış ve kitleden oluşur. Üst kısma deriden, sim-sırmadan-renkli ipliklerden işlemler yapılır. Alt kısma dikişle tutturulur. Eni 10 cm boyu 40 cm olur. Geri kalan kısmına 2 cm eninde bir kayışla sağ tarafına kitle ile sol tarafından bele tutturulur. Renk olarak siyah ve koyu kahverengi, koyu renkli derilerden yapılır.

Kütüklük (Kubur): Sığır ve teke derisinden yapılır. Deri sıırımı ile dikilir. Eni 17 cm derinlikte, boyu 55 cm olur. Tek görünümlü, çift görünümlüdür. Üst kısmı üç gözden taban kısmı tek gözden oluşur. Renk olarak siyah ve koyu kahverengi, koyu renkler kullanılır. Derinin kırmızı sıırımı ile işleme yapılır. Kullanma yeri; Kervan devrinde ticaret yapılırken kervancının ihtiyacı olan silahını, parasını, iğneden ipliğe kadar olan ihtiyaçlarını kütüklükte bulundurur.⁹³

Bel Poşisi: İpek iplikten kare şeklinde dört köşesi püsküllü, püskülün kenar bölümleri beş ile on cm arası saçaklı olup belin sıkı tutulması için sırta giyilen giysilerin (gömlek, döş gömleği, aba'nın) üzerine sekize katlanıp iki kez sarılarak kuşak şekline getirilerek bağlanır. Renk olarak beyazdır.⁹⁴

Kuşak: Pamuk ya da yün iplikten olup kırmızı-mor-yeşil renklerden İsmailiye de denilir. Günlük kıyafetlerde yağlık olarak ta kullanılır. Ayrıca kişinin günlük işlerindeki taşıma işlerinde de kullanılır.

Ayağa Giyilenler: Çorap: Pamuk veya yün iplikten dokunur, giyen kişinin yaşam ve konumuna göre nakışlı veya nakışsız olarak elde kirmen ile yapılır. Genellikle yünden yapılan çoraplar giyilir ve renk olarak doğal yün renginde olur. Soğuk havalarda yün çoraplar giyilirken sıcak havalarda pamuklu çoraplar giyilir. Erkek çorapları düz renk-kadın çorapları renkli ve işlemeli olur.⁹⁵

Yemeni beş hayvan derisinden oluşur: Alt kısmı camız gönünden, yüzü inek derisinden, taban kaplaması dana derisinden, astar kısmı (içi) koyun derisinden, kenar kısmı keçi derisinden oluşur. En sağlam deri keçi derisi olduğundan kenar kısmına kullanılır. Koyun derisi ayak terini alması için iç kısma (astar kısmında) kullanılır. Deri üretiminde tamamen doğal maddeler kullanılır. Palamut ağacının yaprağı derinin

⁹³ Kaynak kişi, Sıddık Atatanır, K hramanmaraş 1940.

⁹⁴ Kaynak kişi, H.Murat Devrek, Kahramanmaraş 1959.

⁹⁵ Kaynak kişi, Alaaddin Kopar, Kahramanmaraş 1938.

üzerindeki kılları döker. Ekşi ağacının yaprak ve dalları değirmende öğütülüp su dolu havuza boşaltılır. Deriler içine atılır, 15-30 gün suda bekletilir. Bu sürede derinin içindeki öz yumuşatılmıştır. Deri sudan çıkartılıp sıcak doğal yağlarla yüz kısmı yağlanır. Yağlama işleminde yün parçası kullanılır. Camız derisi, elde çıkma derisi ıslanıp dikildikten sonra yumuşamaz. Boyaması kök (ağaç/bitki) boyadan yapılır.⁹⁶

Edik Yapılışı: Yüz kısmı teke sahteyinden (yaşlı tekedan), içi (astarı) koyun derisinden kaplama yapılır. Boğaz kısmında püskül, topuk kısmında demirden yapılmış nalça olur ve çivileri elde yapılmıştır. Gelinler kına gecesinde Edik giyerler. Ediğin boğaz kısmı bol olduğundan kına gecesinde edik'in boğaz kısmına geline akçe, altın, para takılır. Gelin erkek evine gittiğinde düğünden sonra Harçlık yapılır. Edik'de yemeni gibi beş renkte yapılır. Siyah, sarı, portakal rengi, hardal rengi ve kırmızı renklerden yapılır.

Resim 3.2. Ham Çarık. (H.M.Devrek)

Postal:

Üç çeşit postal yapılır:

1-Nakışlı Postal

2-Köynekli Postal

3-Elvan renkli Postal

⁹⁶ Kaynak kişi, H.Murat Devrek, Kahramanmaraş 1959.

Yapılışı yemeni gibi gizli dikişle (içten) yapılır. Nakışları deri ile işlenir.

Ham Çarık: Yapılışı deve derisinden, inek gönünden, gizli dikişli, kenardan dikilir. İpleri kıl iplikten yapılır ve iç kısmı astarsızdır (Resim 3.2).

Günümüzde imalatı tek olup, tarihi Selçuklulardan Osmanlılara kadar uzanan ayakkabılardır. Bunlar; postal, edik, kelik, yemeni, saray yemenisi, Karadağ çarığı adıyla isimlendirilir (Resim 3.3). Bunların derisinden ipliğine kadar her şeyi elde imal edilir. İmalatın hiçbir aşamasında kimyasal madde kullanılmaz. Derilerin boyama aşaması ağaç ve bitki köklerinden, toprak boyadan yapılan kök boya ile yapılmıştır. İplikler saf pamuktan olup, balmumu ile mumlayarak suya ve çürümeye karşı dayanıklı olması sağlanır.⁹⁷

Resim 3.3. Karadağlı Çarığı (H.Murat Devrek)

3.1.2. Kadın Giyimi

Fes (Kadın Başlığı): Keçeden yapılır. İç kısmına silindir şeklinde kalıp konularak sertleşmesi sağlanır. Üst kısmına gümüş tepelik, tepeliğe bağlı olarak yanlara ve ön kısmına penes, pul ve lira takmaları kullanılır. Tepelik kullanılmayan feslerde sim sırma kaplama yapıp kulak önlerine avuç içi büyüklüğünde gazi ile bezenir. Özel günlerde

⁹⁷ Kaynak kişi, Alaaddin Kopar, Kahramanmaraş 1938.

giyilir.⁹⁸

Baş Örtüsü: İpek-şifon ve pamuk dokuma kumaşlardan yapılır. İpekli ve şifonlu olanlara pul, boncuk ve nakış işlemesi gibi süslemeler yapılır. Pamuklularda ise dantel, oya ve çiçek baskılı süslemeler kullanılır.

Kumaşın eni ve boyu kare şeklindedir. En az 90 cm, en fazla 150 cm boylarındadır. Yan dikim iplikleri kumaşın cinsine göre oran iplikler kullanılır, renk olarak kullanıcıların yaşına, kullandığı duruma göre kırmızı, yeşil, beyaz ve mavi renklerin tonları kullanılır.

Yaşlı kadınlar için pastel renkli, genç ve çocuklar için daha frapan renkler kullanılır. Etrafları pul ve oya işleri ile çevrilip, diğer bölümleri boncuk, pul ve nakış işlemleri ile bezenir. Kullanımı kare halinde ya da üçgen katlama ile fes üzerine ya da fessiz kullanılır.⁹⁹

Boydan: Boydanlar; saten kumaştan, 2 boy kumaştan ve 3 metreden oluşur. Boydanlar beş parçadan oluşurlar. 2 kol, 2 ön ve 1 arka parçadan oluşur. Arka parça, ön parçalar 115 cm'dir. Kolların uzunluğu 55 cm, kol boşlukları 22 cm'dir. Kolları düğmeli ve düğmesiz yapılır. Kolları düğmeli olanların kol tasmaları 3 cm'dir. Ön kısmın iki yan tarafı yırtmaçlıdır ve ön kısmında da 2 yırtmaç vardır. Yırtmaç boyları 50 cm'dir. İki yırtmacın araları açıktır ve düğmesizdir. İş yapılacağı zaman yırtmaçlar bele takılır. Yaka bolluğu 40 cm'dir. Bel bolluğu 110 cm'dir. Omuz bollukları ise 55 cm'dir.¹⁰⁰

Boydanın Dikilmesi; Önce omuzlar, kol altları, kolların dikimi yapılır. Ön ve yan yırtmaçlar açılıp dikilir. Bel kapalıdır. Yaka açıklığı 20 cm'dir. Düğmelidir ve 3 düğme kullanılır. Arka bacak kısmı işlemelidir (nakış ve sim-sırma ile). Pamuk ve Drima ipliklerle dikilir. Boydanlar cepsizdirler. Renk olarak beyaz, sarı, zevklere göre açık renklerden dikilir. İç tarafa astar kumaş kullanılmaz.¹⁰¹

Kullanımı ve Şekilleri: İşlemesiz Boydanlar gündelik giyimde kullanılır. Sim sırma işlemeli boydanlar özel günlerde, bayramlarda kullanılır.

⁹⁸ Kaynak kişi, Cemile Köşgeroğlu, Kahramanmaraş 1944.

⁹⁹ Kaynak kişi, H.Murat Devrek, Kahramanmaraş 1959.

¹⁰⁰ Kaynak kişi, Cemile Köşgeroğlu, Kahramanmaraş 1944.

¹⁰¹ Kaynak kişi, Cemile Köşgeroğlu, Kahramanmaraş 1944.

Üç etek, insanların boyuna göre 2.50 m. kumaştan oluşur. Üç etekler kutnu kumaştan ve simli kadifelerden yapılır. Ön kısma 100 cm, arka kısma 100 cm, kollara ise 50 cm kumaş kullanılır. Kumaşlara işleme yapılmaz. Desenleri kumaşın kendisinde mevcuttur. İç kısmına keten ve düz kumaştan astar olarak 2,50 m. kumaş kullanılır. Üç etekler beş parçadan oluşurlar. 2 tane kol, 2 tane ön, 1 tane yırtmaç ve 1 tane de arka parçadan oluşurlar. Üç etekler cepsizdirler. Omuz kısmı ve kol altları dikilir, iki yanına yan yırtmaçları açılır (yırtmaçlar 50 cm). Kolları dikilir ve içine konulacak astar kumaş dikilir. Ön kısmı açık bırakılır, düğmesizdir. Arka kısmı düz olarak ayak topuğundan 20 cm üst kısma kadar dikilir. Yaka arkasında 20 cm boşluk bırakılır. Omuz bollukları 45 cm'dir. Kol uzunlukları 45 cm, kol ucu bolluğu 15 cm'dir. Pamuk iplikle ve naylon iplikle dikimi yapılır. Genellikle köylerde giyilir. Düğün ve bayramlarda da giyilirdi. Renk olarak; portakal rengi, kavuniçi, yeşil ve siyah renklerden dikilir¹⁰²

Resim 3.4. Kahramanmaraş Günlük Kadın Giyimi (K.Maraş Halk Eğitim Müdürlüğü)

¹⁰² Kaynak kişi, Cemile Köşgeroğlu, Kahramanmaraş 1944.

Cepken: Cepkenler kumaşın enine göre (tek enden) 90 cm'den oluşur. İç kısmına cepkenleri dik tutması için keten ve düz kumaşlardan 90 cm'lik astardan kumaş dikilir. Boy kısmına 50 cm, kol kısmına 40 cm kumaştan dikilir. Cepkenler 2 kol, 1 beden parçasından oluşur. Cepsizdirler, cep dikilmez. Önce omuz başları 45 cm olarak dikilir. İçine dikilecek astar kumaşı dikilir ve tekrardan kollara dikilir. Kol uzunluğu 40 cm'dir. Kol boşluğu 20 cm'dir ve kol uçları düğmesizdir. Yaka arkasında 20 cm boşluk bulunur. Ön kısmı açık düğmesizdir. Ön kısmı yuvarlak ve düz olarak çevrilir. Arka kısmı düzdür ve işleme yapılır. Cepkenlerin ön kısmının iki yanına, kolların üstüne ve arka kısımlarına sim-sırma ile işleme yapılır.¹⁰³

Cepkenler; kadife veya divitim (küllü keten) kumaştan yapılıdır. Renk olarak vişne rengi, mor, kırmızı, kahverengi, mavi kadifelerden yapılıdır. Pamuk ipliği, naylon ipliklerle dikilir. Cepkenler normal günlerde, düğün ve bayramlarda giyilir. Cepkenleri her yaştaki insanlar giyebilirler. Cepkenler Boydan, Üç Etek üzerine giyilir.

Kolsuz cepkenler Sıcak havalar içindir ve sadece 2 kolu yoktur. Diğer kısımları kollu cepkenlerle aynıdır.

Kadın Şalvarı: Şalvarlar; 2 metre saten ve basma kumaşlardan yapılıdır. Saten şalvarları genç kızlar ve gelinler, basma kumaştan yapılan şalvarları yaşlı kadınlar giyerler. Şalvarlar iki ayak ve bir bel kısmından oluşur. Belde çift lastik, ayağa tek lastik takılır. Bel bolluğu 80 cm'dir. Lastik takılınca büzülme olur. Bacak bollukları 60 cm'dir. Ayakucu lastikli olarak 10 cm'dir. Çat uzunluğunun belle arası 40 cm'dir. Çat bolluğu 90 cm'dir. İç kısmına herhangi bir astar ya da kumaş kullanılmaz. Pamuk ve naylon ipliklerle dikilir. Şalvarlar her mevsimde ve özel gün ayırtmaksızın giyilir. Renk olarak kırmızı, pembe, kuşdili, vişne rengi, sarı, mavi saten vs. kumaşlardan dikilir. Basma kumaşlarda çiçek desenli kumaşlar tercih edilir.

Kemer: İşlemeli ve özel günlerde giyilen bayan kostümlerinde bele gümüş, altın ya da kumaş üzerine sim-sırmalarla işleme yapılarak, önden tokalı ya da arkadan kopçalı olarak giyilir (Resim 3.5).

Kuşak: Yün ya da pamuk iplikten yapılıdır. Giyilen giysinin renk uyumu sağlanarak dokunur. Belde kullanılırken üçgen sarma ya da dolama yapılarak giyilen üç eteğin ya da boydanını giyen kişi üzerindeki kıyafet bütünlüğünü sağlar. Beldeki

¹⁰³ Kaynak kişi, H. Murat Devrek, Kahramanmaraş Halk Eğitim A.S.O. Müdürü

görünüm genişliği yumruk ya da bir karış eninde görünür.¹⁰⁴

Önlük: Özel gün giysilerinde olup, giysinin kumaşına uygun olarak yapılır ve üzeri nakış ya da sim-sırma işlemlerle süslenir. Kutnu kumaştan giyilen üçetekte ise dokuma ya da giyilen giysinin kumaşından üzerinde kilim desenli diz altına kadar uzanan iş önlüğü olarak da kullanılan, kullanım yerine göre bele de sarılan önlük olarak kullanılır. Eni sağ ve sol kalça boyuna kadar olur. Kendi kumaşından veya örme kumaşla (iple) bele sarılır. Astarsız olur, cep kullanılmaz ve yün iplikle dikilir.¹⁰⁵

Çorap: Pamuk veya yün iplikten dokunur, giyen kişinin yaşam ve konumuna göre nakışlı veya nakışsız olarak elde kirmen ile yapılır. Genellikle yünden yapılan çoraplar giyilir ve renk olarak doğal yün renginde olur. Soğuk havalarda yün çoraplar giyilirken sıcak havalarda pamuklu çoraplar giyilir.

Resim 3.5. Kahramanmaraş Kadın Giyiminde Telkâri Altın ve Gümüş Kemer (H. Murat Devrek)

Yemeni: Yemeni beş hayvan derisinden oluşur: Alt kısmı camız gönünden, yüzü inek derisinden, taban kaplaması dana derisinden, astar kısmı(içi)koyun derisinden, kenar kısmı keçi derisinden oluşur. En sağlam deri keçi derisi olduğundan kenar kısmına kullanılır. Koyun derisi ayak terini alması için iç kısma (astar) kısmında kullanılır. Deri üretiminde tamamen doğal maddeler kullanılır. Palamut ağacının yaprağı derinin üzerindeki kılları döker. Ekşi ağacının yaprak ve dalları değirmende

¹⁰⁴ Kaynak kişi, Cemile Köşgeroğlu, Kahramanmaraş 1944.

¹⁰⁵ Kaynak kişi, H.Murat Devrek, Kahramanmaraş 1959.

öğütölüp su dolu havuza boşaltılır. Deriler içine atılır 15–30 gün suda bekletilir. Bu sürede derinin içindeki öz yumuşatılmıştır. Deri sudan çıkartılıp sıcak doğal yağlarla yüz kısmı yağlanır. Yağlama işleminde yün parçası kullanılır. Camız derisi, elde çıkma derisi ıslanıp dikildikten sonra yumuşamaz.¹⁰⁶

Günümüzde imalatı tek olup, tarihi Selçuklulardan Osmanlılara kadar uzanan ayakkabılardır. Bunlar; postal, edik, kelik, yemeni, saray yemenisi, Karadağ çarığı adıyla isimlendirilir. Bunların derisinden ipliğine kadar her şeyi elde imal edilir. İmalatın hiçbir aşamasında kimyasal madde kullanılmaz. Derilerin boyama aşaması ağaç ve bitki köklerinden, toprak boyadan yapılan kök boya ile yapılmıştır. İplikler saf pamuktan olup, balmumu ile mumlanarak suya ve çürümeye karşı dayanıklı olması sağlanır.¹⁰⁷

Resim 3.6. Kahramanmaraş Kadın Giyiminde Ayağa Giyilen Ayakkabı (edik)

¹⁰⁶ Kaynak kişi, Alaaddin Kopar, Kahramanmaraş 1938.

¹⁰⁷ Kaynak kişi, H.Murat Devrek, Kahramanmaraş 1959.

3.2. KADIN BAŞLIKLARININ TANIMI

Türk kadın giyim kuşam ve süslenmesinin en önemli kısmı **başlıklardır**. “Baş bağlama” deyimini Anadolu’da evlenme anlamındadır. Genç kızların başlıkları ya hiç yoktur, ya da çok sadedir. Gelin başlıkları en gösterişli başlıklardır.¹⁰⁸ “Kadın başlıkları” özellikle düğün törenlerinde önem taşır. Bu nedenle de, “gelin başlıkları”, geleneklerimiz arasında özel yer alır.¹⁰⁹

“Anadolu’da baş süslemeleri doğumla başlayarak, bebeklikten, genç kızlığa, evlilikten hamile kadına ve ölümüne kadar kadının toplumsal mertebesini anlatan ve aynı zamanda da kadının konuşmadığı zamanlarda aile ve toplum içerisinde onun mesajlı iletişim aracı olmuştur. Yörelere göre fes, terlik, tepelik, takke, hotoz, tagga gibi farklı isimlerle anılan başlıklar, fes, terlik, tepelik, takı, zülûf, bastı, yanak döğen, pır pır, kefiye, çeşitli oyalar, yazma, yaşmak, eseli, tülbent gibi rengarenk örtüler olmak üzere birçok parçanın bir araya gelerek oluşturduğu başlıklar, yörelerin kıyafetlerine göre farklı özellikler taşımaktadır.”¹¹⁰

“Kaç-göçün olduğu toplumlarda başlıklar çeşitli süs unsurlarıyla bazı duyguları çevrelerine yansıtırlar. Sözlü veya sevdalı genç kızlar feslerine açık renkli krep bağlarlar, böylece beklenmeyen isteklere karşı kendilerini korurlar. Dul kadınlar feslerinin üzerine kara yazma bağlarlar. Yeni gelinler ise açık veya canlı renkleri tercih ederler. Başlıklardaki altın sayısı bazı yörelerde çocuk sayısını, evli kalınan yıl sayısını gösterir.”¹¹¹

Paralı başlık, Karadeniz yöresinde, iki paranın ortasındaki kırmızı bez parçası iki kızı olduğunu göstermektedir. Oğlu olan ise başlığına yeşil bez parçası koyar. Yaşam şartları ve modanın etkisi ile giyim kuşam ve süslenme anlayışında da değişiklikler olmuştur. Ancak değişiklikler olsa da birçok yörede gelenekleri devam ettirebilme içgüdüğü ve arzusu ile temin edilebilen malzemeler ile başlıklar süslenmektedir. Günümüz şartlarına uygun her türlü süsleme malzemesini; örneğin altın yerine, altın görünümünde paralar, pullar, plastik boncuklar, rozetler; ipek yerine naylon örtüler başlıkları süslemektedir. “Binlerce yılın izlerini taşıyan gelenekler bağlılığın simgesi

¹⁰⁸ Özel, s.17.

¹⁰⁹ S. Tansuğ, “Gelin Başlıkları ve Giyimleri”, *Kültür Bakanlığı Samat Dergisi*, Sayı: 91, 1977.

¹¹⁰ Özsoy, s.32-33

¹¹¹ Özel, s.19.

olan, çeşitli sosyal statülerin dilini yansıtan başlıklar ve baş süslemeleri günün şartlarına uygun olarak kullanılmaya devam etmektedir.¹¹²

3.3. KAHRAMANMARAŞ KADIN GİYİMİNDE BAŞA GİYİLENLER

Kahramanmaraş kadın giyiminde başa giyilenler; fes, tepelik, başlıklar, çalma ve takılardır. Ayrıca başörtülerinde ayrı bir yeri ve bağlanma şekilleri vardır. Kimi zaman fes, tepelik ve başlıkların üzerinden düşmemeleri için bağlanır, kimi zamanda fes ve başlıkların üzerinden ikinci bir başörtüsü olarak bağlanmaktadır. Kahramanmaraş ili genelinde çoğunlukla beyaz kenarı iğne oyalı veya boncuklu oyalarla yapılmış tülbent örtüler görülmektedir. Kuyumculuk ve değerli maden işleme konusunda mahareti olan Kahramanmaraş ili kadınları sahte bir takı kullanmamışlardır. Genellikle altın ve gümüş üzeri kıymetli taşlarla bezeli tepelikler, alınlıklar, penez ve dululuk adı verilen kıymetli takılarla yapılan baş bağlamalarına rastlanmaktadır.

3.3.1. Genel Özellikleri

Kahramanmaraş geleneksel kadın giysilerine örnek olabilecek nitelikteki giysileri kentte bulmak ve rastlamak imkânsız denecek kadar azdır. Özel günler dışında kırsal bölgelerde de geleneksel giysilerin giyildiği pek görülmemektedir.

Geleneksel kadın giysileri ve başlıkları, giyenlerin yaşayış biçimlerini, ekonomik şartlarını, evli mi bekâr mı yoksa dul mu olduklarını ortaya koyar. Prof. Dr. Neriman Görgünay Kırgızoğlu'nun yaptığı araştırmaya göre, köylerde, geleneksel kıyafetlere bürünen genç kızlar saçlarını çok sayıda ince ince örterler ve üzerine üçgen şeklinde katlanmış yağlık (yazma) örterler. Başa örtülen yazmanın uçları, kulak önünden enseden geçirilerek ya omuzlar üzerine bırakılır ya da tepede düğümlenir. Bu bağlama şekline "Keçik" denir. Genç kız kendi nişanında ilk defa başına fes takar. Bu giydiği fes ve giysiler, oğlan evinin gönderdikleridir. Fes üzerine simli oyalı yağlık örtülür. Şehirde, ekonomik durumu iyi olanlarda, sırma işlemeli fes tercih edilir. Üzerine üçgen katlanmış, simli ve oyalı yağlık örtülür.¹¹³

¹¹² Özel, s.19.

¹¹³ Neriman G. Kırgızoğlu, "Kahramanmaraş Özel Sayısı", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Türkiye İş Bakanı Yayınları, Sayı: 10, Ankara 1991, s. 5-7.

3.3.2. Kahramanmaraş Kadın Başlık Çeşitleri

Kahramanmaraş'ta başa giyilen takılan, takılan ve sarılanları şu şekilde sıralanabilir:

Fes: Keçeden yapılır, iç kısmına silindir şeklinde kalıp koyulup sertleşmesi sağlanır. Fesin de farklı şekil ve modelleri vardır. Yüksek olanları veya alçak basık olanları olabilmektedir. Yaşlı kadınlar genellikle alçak kalıpsız olanları kullanırken, gelinler daha hacimli ve kalıplı olanları kullanmaktadır. Fesler kişinin ekonomik durumuna göre sim sırmalı ve penesli süslü olabildiği gibi sade olup üzerine tepelikle kullanılanları da mevcuttur. Evlenecek olan genç kıza nişanında erkek tarafı ekonomik durumuna göre sim sırmalı veya altına gelen ön kısmı altın veya gümüş liralarla sıralanmış fesler takarlar. Bordo ve kırmızı renkleri mevcuttur.¹¹⁴

Resim 3.7. Penesli Kırmızı Fes
(H.Murat Devrek)

Resim 3.8. Sim Sırmalı Fes
(H.Murat Devrek)

¹¹⁴ Kaynak kişi, H.Murat Devrek

Resim 3.9. Gümüş Liralı Bordo Fes (H.Murat Devrek).

Tepelik: Tepelikler genellikle sade veya alın bölümü sıralı lira bulunan feslerin üzerine veya başlıkların üzerine örtüden sonra en üst bölümde duracak şekilde yerleştirilir. Tepelikler ekseriyetle gümüş ve altından yapıp ustasının maharetlerini gösterdiği ve çoğunlukla da gelin başları yapılırken yani baş bağlanırken kullanılan ihtişamlı ve süslü bir takıdır. Üzeri çiçek motifleri, geometrik motiflerle bezenmiş kıymetli taşlarla süslenmiş olanları mevcuttur. Silindirik gümüş veya altın tabaka özenle işlenmiş olup etrafı kulak hizasını geçecek şekilde sarkan zincirler, helezonlarla çepeçevredir. Bu her bir zincirin ucunda kimi zaman altın liralara, kimi zamanda altından işlenmiş çeşitli motifler ve yahut kıymetli taşlar bulunmaktadır.¹¹⁵

¹¹⁵ Gündüz vd., s.847-848.

Resim 3.10. Gümüş Tepelik (M. Devrek).

Resim 3.11. Gümüş, Altın ve Cam Taşlarla Süslü Tepelik (H.Murat Devrek)

Gelin Kıyafetleri: Gelin kıyafetleri çok göz alıcıdır. Damat evine gidecek gelin kızın başlığı gümüş takılarla süslenir. Fesin önüne orta kısmı taşlı gerdanlığa benzer gümüş saçaklı gümüş çiçeklerle donatılmış “alınlık” denilen bir takı takılır. Alınlık üzerine ortaya fesin iki yanına kulaklar üzerine iki taraflı taşlı gümüş takılar, kulakları kapatmasına dikkat edilerek yerleştirilir, böylece geline nazar değmesinin önüne geçilir

inancındalar.¹¹⁶

Şehirlerde yaşayan ekonomik durumu iyi olan ailelerin nişanlanacak kızlarına sıрма işlemeli fes ile üzerine katanmış simli ve oyalı yağlık örtülür. İşlemeli veya düz şalvar ile işlemeli fermene ve boydan entari ya da uzun könçek giyilir. Bele kemer takılır. Genelde topuklu kundura tercih edilir. Gelin kıyafeti olarak üç etek entari, şalvar ve sim işli fermene veya boy entari giyilir. Köylerde üç eteğin altına giyilen şalvar kırmızı renktedir.¹¹⁷

Gelin kıyafeti geline oğlan evine gittiği günün ertesi günü giydirilir. Evlenen kıza oğlan evi Gazi altını takmak zorundadır. Başında Gazi altını olan kadının evli olduğu anlaşılır. Ekonomik durumu iyi olan ailelerde gümüş ve altın süslü saçaklı fesin iki tarafına çeneden geçecek şekilde hazırlanmış **sakındırık** takılırdı. Bu başlıkla bindallı elbiseye giyilirdi.¹¹⁸

3.3.3. Tanımlar ve Terimler

Arakçin: Kenarlarının ve içinin ter ile yağlanıp kirlenmemesi için küllah veya kavuğun altından giyilen takkenin adı. Halk arasında “terlik” denir.¹¹⁹

Arakiye: Eskiden dervişlerin giydikleri, tiftikten yapılmış ince külah.¹²⁰

Atkı: Genellikle kadınların kullandığı büyük baş örtüsüdür.

Bağtak: Padişah haremde önemli kadınlar tarafından giyilen başlık.

Başlık: Başa geçirilen giysi.¹²¹

Bürgü: Kasabalarda ve bilhassa köylerde kadınların sokağa çıkarken dini örtünme yolunda başlarının üzerine atarak büründükleri bir çarşafa verilen isimdir.¹²²

Car: Dizlere ve topuklara kadar uzun yeşil veya beyaz renkli geniş bir örtüdür.

Çit: “Üzeri çiçekli ve şekilli pamuklu bez, basma” (Türk lügati). Basmanın eski adı; orta tabaka halk ve ayak takımı tarafından şalvarlık, entarilik ve mintanlık olarak

¹¹⁶ Gündüz vd., s. 847-848.

¹¹⁷ Gündüz vd., s. 847-848.

¹¹⁸ Gündüz vd., s. 848.

¹¹⁹ R.Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1967, s. 13.

¹²⁰ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

¹²¹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

¹²² Koçu, s. 47.

çok kullanılmış, zamanımızda da kullanıla gelen kumaştır. Bu isim “Çit” kelimesinden gelir, çit, “üstü çiçekli ve şekilli pamuk bezi” “basma” demektir.¹²³

Çitari: İpekle karışık pamuk ipliği ile dokunmuş sarı ve kırmızı çubuklu bir kumaş; bilhassa Şamda dokunurdu, İstanbul piyasasında halk isteği görmüş makbul kumaşlardandı. Renk ve nakışı bu kumaşa benzeyen bir balık da “Çitari balığı” adını taşır.¹²⁴

Ferace: Eskiden, kadınların sokakta giydikleri mantoya benzer, bol ve yakasının arka kısmı çok defa eteklere kadar uzayan üst giysisi.¹²⁵

Ferahi: Fesin üst tablası üstüne dikilen ve fesin daima kalıplı durmasını sağlayan sarı pirinçten yapılan dairevi ince bir plakanın adı.¹²⁶

Fes: Kuzey Afrika'nın batısında Fas şehrinde icat edilmiş kırmızı renkli baş giysisidir.¹²⁷

Hotoz: Eskiden kadınların süs olarak başlarına taktıkları başlık.¹²⁸

Kâkül: Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç.¹²⁹

Külâh: Eskiden giyilen, ucu sivri veya yüksek başlık.¹³⁰

Namaz ve Mevlut Başörtüsü: Mevlüt başörtüleri ise genelde beyaz, ipek örtülerdir. Dikdörtgen biçiminde olup üç kenarı oyalıdır.

Mahrama: Bazı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken manto üstüne örttüğüleri işlemeli geniş örtü.¹³¹

Poşu: Kadınların yanı sıra erkeklerinde başlarına sardıkları, ipekli, pamuklu veya yünlü kumaştan yapılmış kenarları saçaklı ve oyalı başörtüsü.

Puşu: Düğünlerde başın en üstüne örtülen yeşil-kırmızı ince örtüdür.

¹²³ Koçu, s. 77.

¹²⁴ Koçu, s. 77.

¹²⁵ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

¹²⁶ Koçu, s. 111.

¹²⁷ Koçu, s. 113.

¹²⁸ Koçu, s. 131-132.

¹²⁹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

¹³⁰ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

¹³¹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

Serpuş: Baş giysisi, başlıktır.¹³²

Sorguç: Başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs.

Taç: 1. Hükümdarların başlarına giydikleri murassa seyki taht ile beraber hükümdarlık alametidir. 2. Şeyhlerin dervişlerin serpuşu. 3. Gelinlerin başına konulan elmaslı ziynet.¹³³

Takke: İnce kumaştan yapılan ve külahın altına giyilen başlıktır.

Tepelik: “Tepelik” yalnız kadın feslerinde kullanılmıştır. Yalnız fes üstünde de değil, doğrudan, bir serpuş gibi saç üzerine de oturtularak kullanılmış, fes üzerine konulanlar, altından, gümüşten, yıldızlı bakırdan fes tablasını örtecek şekilde yapılmış, daire şeklinde oymalı nakışlı madeni bir levha olup firdolayı kenarı ziynet altınları, yahut inciler, inci püskülcükler asılarak süslenirdi. Doğrudan saç üzerine konulan tepelikler de yine altın, gümüş veya altın yıldızlı bakırdan hamam taşı gibi yayvan bir tas halinde yapılır, firdolayı kenarı yine aynı şekilde süslenirdi.¹³⁴

Tülbent: İnce iplikten yapılan yumuşak bir dokuma türüdür, pek çok başörtüsünün de malzemesidir. Tülbent kenarına yapılan oyalara pul ve boncuk da ilave edilmektedir.

Üsküf: Yarısı arkaya sarkan uzun bir sarık.¹³⁵

Yaşmak: Kadınların ferace denilen harmani ile örtündükleri devirde, yalnız gözleri açığa kalmak üzere başlarına örttükleri ince beyaz örtü.¹³⁶

Yaşmak: İslam kadınlarının sokakta ferace giydikleri vakit yüzlerine tutundukları ince beyaz tülbentten örtü ki biri yukarıdan ve biri aşağıdan gelerek gözlerin önünde bir aralık bırakan iki parçadan ibarettir. Yaşmaklanmaya yaşmak tutunmak, bağlamak denilir.¹³⁷

Yazma: Üzerinde şekil ve motif olan bir başörtüsüdür. Genelde el baskısı olanlar tercih edilir. Yazmalar başörtüsü olduğu gibi bohça, yorgan yüzü, hatta zamanımızda masa örtüsü de yapılmaktadır. Köylerimizde yazma üzerine çar denilen bir örtü örtülür.

¹³² Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

¹³³ Koçu, s. 220.

¹³⁴ Koçu, s. 227-228.

¹³⁵ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

¹³⁶ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

¹³⁷ Koçu, s. 240-241.

Yemeni: Kalıpla basılıp elle boyanmış tülbent olup başa bağlanır.¹³⁸

Zülûf, Zülf: Yüzün iki yanında kaş ile kulak arasında şakaklar üstünde biten saç; zülf Arapçadır. O dilde, şakak saçı anlamında, mahbup yahut mahbube, sevgili saçı yerine de kullanılır.¹³⁹

Zülüflük: Alına takılan gümüş takı.

---

¹³⁸ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 2009.

¹³⁹ Koçu, s. 254.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAHRAMANMARAŞ MÜZESİNDE BULUNAN KADIN BAŞLIKLARI, TEPELİK VE FES ÖRNEKLERİ

Bu bölümde Kahramanmaraş kent müzesinde yapılan inceleme ve şehirde yakın ilçelerde yapılmış olan araştırmalar sonucu elde edilen örneklere yer verilmiştir. Böylece konunun görsel elemanlarla daha net bir şekilde aktarımı sağlanmıştır.

4.1. KAHRAMANMARAŞ MÜZESİNDE BULUNAN KADIN BAŞLIK, TEPELİK VE FES ÖRNEKLERİ

4.1.1. Katolog

Katalog No: 4.1.a.

Resim 4.1.a. Gümüş Tepelik Detay Görünüm (K. Mercimek).

Kahramanmaraş müzesinde bulunan gümüş tepelik çiçek ve yaprak motifleri ile bezenmiştir (Resim 4.1.a). Kenar kısımları yarım daireler şeklindedir. Ortası küçük bir kubbe şeklinde yükselmiş olan tepeliğin bu parçası çıkarılıp takılabilen bir düzeneğe şeklindedir. Tepeliğin sadece ana gövdesi muhafaza edilmiştir. Tepeliğin yanlara takılan zincirleri ve liralari mevcut değildir.

Katalog No: 4.1.b.

Resim 4.1.b. Gümüş Tepelik Genel Görünümü (K. Mercimek).

Tepelik fes üzerine, içerisindeki kancalarla sabitlenebilecek bir şekildedir (Resim 4.1.b). Tepelik üzerinde bulunan kancalı metal parça, tepeliğin belirli noktalardan liralara sarktığı, uçlarında liralara veya metal pulların olabileceğini işaret eder. Envanter defterinin gösterilmemesi sebebi ile tepelik ile ilgili herhangi bir bilgi edinilememiştir.

Katalog No: 4.2.a.**Resim 4.2.a.** Gümüş Tepelik Detay Görünüm (K. Mercimek).

Resim 4.1.a'daki örneğe benzerlik gösteren ikinci tepelikte yine orta bölümde küçük bir kubbe vardır. Merkezi noktayı oluşturan bombeli kısımdan dışa doğru oluşturulan bordürler görülmektedir. Tepeliklerin genel itibari ile yuvarlak formlu olanları daha çoktur. Bu örnek de dairesel kompozisyonda birkaç bordürden oluşmuştur. Küçük kubbemsi bölümden sonra başlayarak ince suyolu bordürlerin ardından geniş bir bordür görülmektedir. Bu bölümde çiçek ve yapraklarla oluşturulmuş bir kompozisyon göze çarpmaktadır. Geniş bordürün ardından dar bir bordürle desen sınırları bitmiş, farklı bir teknikle en dış bölüme zarif bir desen verilerek tamamlanmıştır. En dış bölüm telkâriyi andıran bir teknikle zarif bir şekilde tamamlanmıştır.

Katalog No: 4.2.b.

Resim 4.2.b. Gümüş Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek).

Yine bu örnekte de Resim 4.1.b'deki tepelikte görülen kanca biçimli metal bir parça bulunmakta, bu da tepeliğin sarkan bölümlerini işaret etmektedir. Tepelikler ile ilgili herhangi bir bilgi verilmediğinden varsayımlara dayanarak yine bu bölümlerde altın veya gümüş liralara bulunduğu söylenebilir.

Katalog No: 4.3.a.

Resim 4.3.a Gümüş ve Altın Liralı Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek).

Bir diğer örnek olan tepelik ise öncekilere nazaran daha korunarak günümüze ulaşmış örneklerden sayılabilir. Kısmen liraları olmasa da çoğunluğu mevcut durumdadır. Önceki iki örneğe göre daha büyük ebatlı bir tepeliktir. Kenarlardan sarkacak şekilde düzenlenmiş olan tepelikte 20 adet zincir halkası mevcuttur fakat bu zincirlerden 17 adedi tepelik üzerinde mevcut iken bir zincir ucunda ise lirası eksiktir.

Katalog No: 4.3.b.

Resim 4.3.b. Gümüş ve Altın Liralı Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü
(K. Mercimek).

Merkezi noktası yine küçük bir kubbe şeklinde başlayan tepeliğin kubbesinin üzerinde kırmızı renkli bir taş mevcuttur. Ana kompozisyon küçüklü büyüklü bordürlerden oluşmaktadır. Tepe noktasından başlayan işlemler taşın yerleştirildiği noktanın etrafından bir çiçeğin taç yapraklarını oluşturan ve merkezi noktasında da taşın yer aldığı görülmektedir. Bu bölümden sonra en geniş bordür diye nitelendirdiğimiz kısımda çiçek ve yaprak motifleri ile birlikte sarmallar oluşturulduğu görülmektedir. Geometrik ve bitkisel unsurların bir arada kullanıldığı bir örnektir.

Katalog No: 4.3.c.

Resim 4.3.c Gümüş ve Altın Liralı Tepelik Detay (K. Mercimek).

Tepeliğin bu geniş bölümünde yine farklı bir teknik daha göze çarpmaktadır. Yapraklarla oluşturulan sarmalların kesiştiği noktalarda kabartma tekniğiyle oluşturulmuş dört adet çiçek süslemesi bulunmaktadır. Tepeliğin en dış bölümünde de gümüş telle yapılmış kıvrımlı bir süsleme unsuru görülmektedir. Bu kıvrımlı bölüm kompozisyonu kapatarak son bulmuştur.

Katalog No: 4.4.a.

Resim 4.4.a. Gümüş Yeşil Taşlı Tepelik Detay Görünüm (K. Mercimek).

Bir diğer tepelik örneği ise üzerindeki zarif işlemleri ile dikkat çekmektedir. Maalesef çok iyi korunamamış olan tepelikte yer yer desen hasarları mevcut olduğu gibi yine liraları da eksiktir. Tepelik daha önce görmüş olduğumuz bazı küçük tepeliklerden daha büyüktür (Resim 4.1.a, Resim 4.2.a). Tepelikler genellikle feslerin üzerine takılan baş süslemeleri olduğu için ebat olarak fesin üst bölümünü tamamen kaplayacak büyüklükte olmaktadır. Bu tepelik örneği de fesin üst kısmı ile örtüşmektedir. Tepeliğin en dış bölümünde 25 adet zincir halkası bulunmaktadır. Birkaç tanesi mevcuttur, bunlarında bazılarının uçlarında liraları yoktur.

Katalog No: 4.4.b.

Resim 4.4.b. Gümüş Yeşil Taşlı, Altın Liralı Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek).

Bu tepelikte kompozisyon hemen hemen tüm tepeliklerde görüldüğü gibi yuvarlak ve küçük bir kubbe merkezi noktada da bulunmaktadır. Tepedeki küçük kubbe bir çiçeğin üstten görünümünü andırır biçimde düzenlenmiş, çiçeğin merkezi noktasını ifade eden bölüme yeşil bir taş yerleştirilmiştir. Bu bölümden sonra zarif bir telkâri işi göze çarpmaktadır. Bu bordürün bir tekrarı en son bordürde de görülmektedir. Böylece kompozisyonda bir bütünlük sağlanmıştır.

Katalog No: 4.5.c.

Resim 4.5.c. Gümüş, Yeşil Taşlı, Altın Liralı Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek).

Yine çiçek ve yaprak motifleri ile bezenmiş olan tepeliğin geniş bölümünde dört adet küçük yuvarlak yer alır. Bu yuvarlakların ortasındaki delikler dikkat çekmektedir. Bu delikler burada kabartma tekniği ile yapılmış ve bu bölümlere monte edilmiş motifleri işaret eder. Bu yargıya bir önceki tepelik örneği göz önüne alınarak varılabilir. Tepelik hasara uğraması sebebi ile buradaki motifler mevcut değildir. Yine dar bordürlerle ve zarif telkâri örneği ile kapatılan kompozisyon sonunda liralardan takıldığı halkalar mevcuttur. Maalesef bu örnek de yine diğerleri gibi tahribata uğramış ve gerektiği gibi korunamamıştır.

Katalog No: 4.6.a.

Resim 4.6.a. Gümüş, Mavi Taşlı, Altın Liralı Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek).

Mavi taşlı ve çepeçevre sarkan liraları ile daha iyi korunarak günümüze gelmiş olan bu tepelik, diğer örneklere göre daha iyi bir durumdadır. Tepeliğin başlangıç noktası diğer örneklerle aynıdır, sadece taş rengi değişiklik göstermiştir. Kompozisyon en üst noktada mavi bir taşla başlamıştır.

Katalog No: 4.6.b.

Resim 4.6.b. Gümüş, Mavi Taşlı, Altın Liralı Tepelik Detay (K. Mercimek).

Yuvarlak olan bölüm gümüştür, zincirlerin ucundaki liralar ise altın rengidir. Yine müzeden gerekli bilgiler alınamadığından liralarmın altın mı yoksa başka bir maden mi olduğu anlaşılamadığı için bu konu ile ilgili detaylı bilgi verilememektedir.

Katalog No: 4.6.c.

Resim 4.6.c. Gümüş, Mavi Taşlı, Altın Liralı Tepelik (K. Mercimek).

Mavi taşlı bu tepelikte kompozisyon büyük oranda geometrik bir süslemeden meydana gelmektedir. Dört adet büyük yuvarlak içerisinde geometrik hatta daha çok mimari unsurları andıran süsleme öğeleri göze çarpmaktadır. Etrafını çepeçevre saran zincir halkaları, buralara liralara asılabileceğini de göstermektedir.

Katalog No: 4.6.d.

Resim 4.6.d. Gümüş, Mavi Taşlı, Altın Liralı Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek)

Tepeliğın üzerindeki geometrik desenlerin arasında önceki örneklerde gördüğümüz kabartma çiçekler bulunmaktadır. Bu bölümlerin yanlarında yaprakların kompozisyonu doldurduğu görülmektedir. Tepeliğın kompozisyonu, kıvrımlı kabartmalı bir süsleme ile kapanmaktadır. Tepeliğın kabartmalı çiçek kısımlarının etrafında oksitlenmeler olduğu görülmekte. Tepeliğın yanlarında altın liralardan veya paraların asılabileceği zincir dizileri bulunur.

Katalog No: 4.7.a.

Resim 4.7.a. Gümüş, 2. Mavi Taşlı Örnek, Tepeliğin Genel Görünümü (K. Mercimek).

4.7.a Numaralı tepelik 4.6.a nolu mavi taşlı tepeliğin eşi gibidir. Ufak farklılıklar haricinde hemen hemen aynıdır. Bu tepelik de iyi korunmuştur. 20 adet lirası zincirler ile birlikte sağlam durumdadır.

Katalog No: 4.7.b.

Resim 4.7.b. Gümüş, 2. Mavi Taşlı Örnek Tepeliğin Detaylı Kompozisyon Görünümü
(K. Mercimek)

İç düzeyi düz olan tepeliğin ortaya doğru hafif bombeli bir yapısı vardır. Yine küçük bir kubbeyle başlayan tepeliğin merkez noktasında mavi bir taş bulunmaktadır. Kubbenin üzeri ise hafif bir sarmaldan oluşmaktadır. Gümüş tepeliğin üzerinde gümüş liralari eksiksiz durumdadır. Bitkisel formlardan oluşan süslemesi oldukça düzgündür. Kenarlarında metal bir telin sarmal bir şekilde kıvrılmasıyla oluşturulmuş zencerek tarzında iki sıra süsleme bandı bulunur.

Katalog No: 4.7.c.

Resim 4.7.c. Gümüş, 2. Mavi Taşlı Tepeliğın Detay Görünümü (K. Mercimek).

Tepeliğın ana bölümü yaprak ve tomurcuklu bitkisel motiflerle süslenmiştir. Bu örnekte de yine motiflerin simetrik olarak yerleştirilmiş olduğu görülüyor. Bağlantı noktaları kabartma çiçek motifi ile birleştirilmiş, kompozisyon çift sıra sarmal gümüş telle kapatılmıştır.

Katalog No: 4.8.a.

Resim 4.8.a. Gümüş Tepelik Genel Görünümü (K. Mercimek).

Çok fazla tahrip olmuş örneklerdendir. Tepeliğin sadece ana bölümü mevcut durumdadır. Üzerindeki süslemelerin, liralardan olmadığı görülmektedir. Yine yaprakların geometrik unsurlarla birlikte oluşturduğu bir kompozisyon bulunmaktadır.

Katalog No: 4.8.b.

Resim 4.8.b. Gümüş Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek).

Tepeliğin orta kısmındaki delik burada küçük kubbemsi parçanın bulunduğunu işaret etmektedir Diğer örneklerde olduğu gibi yapraklarla bölünmüş alanların bağlayıcı kabartmalı çiçekleri görülmektedir. Bunlardan iki tanesi tepelik üzerinde iken üçüncüsü yoktur. Sade bir kompozisyona sahip olan tepeliğin kompozisyonu yine kıvrımlı sarmallarla kapanmıştır. Fakat bu sarmallar da yer yer kırıktır.

Katalog No:4.9.a.

Resim 4.9.a. Gümüş Tepelik Detay Görünüm (K. Mercimek).

Resim 4.8.a nolu tepeliğin eşidir. Bu örneğin de temel bölümü mevcut durumdadır. Tepeliğin merkez noktası yani küçük kubbeyi andıran bölümü yine yoktur. Üzerindeki bağlayıcı küçük kabartmalı çiçeklerden biri de eksiktir. Tepeliğin kenarlarından 6 adet zincir sarmaktadır fakat uçlarında liraları yoktur.

Katalog No: 4.9.b.

Resim 4.9.b. Gümüş Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek).

Tepeliğin kompozisyonu, tepe noktasından başlayarak kenarlara doğru düzenlenmiştir. Üç grup halinde çiçek ve yapraklardan oluşmuş ve oldukça sadedir. Az sayıda bordürü bulunan örnek yine çift sıra sarmal kabartmalı teknikle sonlandırılmıştır.

Katalog No: 4.10.a

Resim 4.10.a. Gümüş Tepelik Detaylı Kompozisyon Görünümü (K. Mercimek).

Bu örnekte küçük kubbemsi bölüm yerindedir ve süslemeler buradan başlamaktadır. Küçük kubbenin merkez noktasında taş için olan bölümün zedelendiği görülmektedir. Taşı olmayan tepeliğin diğer kabartmalı motifleri de eksiktir. Tepeliğin kenarlarından sarkan birkaç tane zincir olsa da uçlarında liraları mevcut değildir. Yapraklar ve mimari formları andıran geometrik süslemeler, zemin desenlerini oluşturur.

Katalog No: 4.10.b.

Resim 4.10.b. Gümüş Tepelik Genel Görünüm (K. Mercimek).

Resim 4.10.a örneği kompozisyon olarak Resim 4.6.a deki örnekle benzerlik göstermektedir. Geometrik motiflerden oluşmuş bir kompozisyonu bulunmaktadır. Üç adet dairenin içerisi mimari formları andıran geometrik şekillerle doldurulmuştur. Yaprak motifleri ile aradaki alanlar oluşturulmuştur. Üç adet yaprağın ortasındaki çizilmiş küçük yuvarlak bölüm kabartmalı çiçek motifinin yeridir. Yine en dış bölüme gelen kısım zencerek ile süslenecek kompozisyon kapatılmıştır.

4.2. KAHRAMANMARAŞ ÇEVRE İLÇELERDEKİ BAŞ BAĞLAMA ÖRNEKLERİ

Resim 4.11. Kahramanmaraş İli Yaşlı Kadınların Baş Bağlama Şekillerine Günümüzde Rastlanan Bir Örnek (H. F. Derbent).

Resim 4.26’da Kahramanmaraş il merkezinde yaşlı bir kadının baş bağlama şekli şu şekildedir. Fesin altında bulunan beyaz kenarı oyasız tülbent çene altından bağlanır. Sonra tülbentin üzerine fes takılır. Fesin takılmasıyla birlikte bir ikinci tülbent daha takılarak omuz üstüne bırakılır. Daha sonra etrafını çevreleyen bordo renkli bir eşarp sarılarak bağlanır, altına gelen kısımda ise uç kısımlar saçaklı olan bölüme denk getirilir.

Resim 4.12. Kahramanmaraş ili Çağlayancerit İlçesinde Rastlanan Hâlâ Takıları ve Fesi ile Baş Süslemesini Yapan Yaşlı Kadın Örneği (H.F.Derebent).

Kahramanmaraş ili Çağlayancerit ilçesinde yaşlı kadın baş bağlama ve takıları görülmektedir. Öncelikle Resim 4.12-A resmindeki gibi ilk önce başa saçları tamamen içine alan bir örtü bağlanarak fesin takılacağı zemin hazırlanmıştır. Daha sonra beyaz pamuklu tülbent çene altından sabitlenmektedir. Kahramanmaraş'ta da Anadolu'nun hemen her bölgesinde görülen renkler ve anlamları genellikle aynıdır. Bu örnekte de görüldüğü üzere fesin üzerine siyah baş örtüsü çepecevre bağlanmaktadır (Resim 4.12-B). Beyaz tülbent (şeş) çenenin altından bağlandıktan sonra boyundan dolanarak uçları önlerden serbest bırakılmıştır (Resim 4.12-C, D, E, F).

Resim 4.13. Kahramanmaraş İli Çağlayancerit İlçesi Kadın Baş Bağlama Örneği
(H. F. Derebent)

Tülbent ve eşarpların bağlanmasından sonra takılar takılarak baş süslemesi tamamlanmıştır. Başın en üst bölümüne takılan takının altına gelen bölümü, renkli cam boncuklar ve yaprak şeklinde gümüş parçalarla süslenmiştir. Sıralı zincirlerin bir tarafında büyük yuvarlak bölüm yine cam boncuklarla ve kabartmalı desenlerle süslenmiştir. Yine bu parçanın uç kısımlarından yuvarlak parçalar sallanmaktadır. Yanaklarının hizasında **dulukluk** denilen dövme altından yapılmış takılar mevcuttur.

Resim 4.14. Kahramanmaraş ili Çağlayancerit İlçesinde Görülen Bir Baş Bağlama Örneği (H. F. Derebent).

Kahramanmaraş ili Çağlayancerit ilçesinde tesbit edilmiş olan bu baş bağlama şekli, günlük hayatta kullanılan baş bağlamalara iyi bir örnektir. Resim 4.13 örneğindeki takılar burada mevcut değildir. Yine öncelikle başa tülbent bağlanarak form oluşturulmaya başlanmış daha sonra fes takılmıştır. Burada fesin takılmasının ardından, beyaz tülbent veya baş örtüsü fesin üzerinden örtülür. Sonra fesin etarfi çepeçevre koyu renk bir örtü ile dönülerek alında çengelli iğne ile sabitlenmiştir. Yine beyaz tülbentin uçları çene altından bağlanarak geriye doğru atılmıştır. Bunun nedeni büyük ihtimalle günlük hayatta kadının işlerini yaparken etrafa takılmasını engellemek olduğundandır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Dört bölümden oluşan bu araştırmada, Bölüm-1'de giyim-kuşam ve süslenme olgusuna genel bir bakış yapılarak giyim tarihimiz ve giyinme ihtiyacının sebepleri açıklanmıştır. Giyimün önemli unsuru olan başlıkların irdelenmesi ihtiyacı araştırmanın merkez noktasını oluşturmuştur.

Bölüm 2'de başlıkların tanımı, tarihsel süreçte görülen çeşitlilikleri irdelenerek oluşma nedenleri ve başlıkların taşıdığı önem ele alınmıştır. Aynı zamanda başlıkların tarihsel gelişim sürecinde İskitler, Uygurlar, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemleri ile Cumhuriyet dönemi ve günümüz kadın başlıkları açıklanmaya çalışılmıştır.

Bölüm 3'de Kahramanmaraş ilinin giyim kuşamı, erkek ve kadın giyimünün özellikleri, Kahramanmaraş kadın başlıkları, bölgeye ait genel özellikleri ele alınarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın 4 Bölümünde ise Kahramanmaraş müzesinde bulunan tepelik örnekleri incelenmiştir. Ayrıca yakın ilçelerde ve ilde görülen baş bağlama şekillerine örnekler gösterilerek konuya açıklık getirilmiştir.

Araştırma kapsamında, geçmişte kullanılan başlık ve baş bağlama şekillerinin bir kısmının geleneksel kullanımda Kahramanmaraş ilinin ilçe ve köylerinde hâlâ özelliğini sürdürdüğü tespit edilmiştir. Feslerin ve başörtülerinin, farklı baş bağlama şekillerinin gençlerde olmasa da yaşlılar tarafından sürdürüldüğü görülmektedir. Genç nesil arasında yavaş yavaş eski değerini yitiren bu başlıklar, özel günlerde ve folklorik giyim kuşamda günümüz malzemeleriyle süslenmiş görkemli başlıklar şeklinde karşımıza çıkmaya devam etmektedir.

Günümüz kadınlarının daha çok yazma, tülbent, özel günlerde şifon örtüler, namaz örtüleri, mevlit örtüleri, modern tarzda eşarplar, şallar kullandıkları gözlenmiştir. Keçik, yaşmak, yazma, dolama yazma, çene altından bağlama şekilleri ile başa örtülen örtülerin kenarları oyalarla, boncuklarla süslenmektedir.

Kahramanmaraş da bulunan gümüş ve altın tepeliklere müzede, çevre köylerde rastlanmaktadır. Bu tepelikler günümüzde kullanılmamaktadır. Kahramanmaraş müzesinin arkeoloji müzesine dönüşmüş olması sebebi ile etnoğrafik eserler sergilenmemektedir. Müzede meydana gelen yapısal değişikliklerin yanı sıra görüşülen

halkın ve esnafın, yaşlıların konuyla ilgili konuşmak istememeleri, araştırma yapmakta bazı sınırlamalara sebep olmuştur. Bu alanda yapılmış olan araştırma ve çalışmaların yeterli olmayışı araştırmayı daha da kısıtlı hale getirmiştir. Tüm bunlara rağmen Kahramanmaraş ili, geleneksel kadın giyiminde görülen başlık ve baş bağlama şekillerine örnekler verilerek ilin kadın başlık çeşitlemesi az da olsa belirlenmeye çalışılmıştır.

Kahramanmaraş ilinde yaptığımız başlık araştırmamız yakın çevre ile karşılaştırıldığında farklılıklar ve benzerlikler gözlemlenmiştir. Urfa ili kadın başlıklarında kullanılan malzemelerin geneli gümüş olmakla birlikte ziynetlerde altınlara rastlanmaktadır. Kahramanmaraş'ta kullanılan dulukluğun yerini reşme almaktadır. Kahramanmaraş'ta çoğunlukla fes üzerine tepelik kompozisyonlarına rastlanırken Urfa da neçek üzerine başka bir kumaş ile çenber şeklinde alından bağlandığı görülür.

Diğer yakın çevrelerde ise genellikle birbirine benzer tepelikler, fesler ve baş bağlama şekilleri de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Osmaniye, Adana, Gaziantep illerinde de benzer başlık örnekleri görülmektedir. Yine bura da dululuk kullanılmadığı, bunun Kahramanmaraş İline özgü bir baş aksesuarı olduğu görülür. Feslerin ise genellikle düğün nişan gibi özel günlerde kullanıldığı görülürken Kahramanmaraş'ta günlük hayatta kullanılmaktadır.

Öneriler

Geleceğimizi daha sağlam temellere taşıyabilmenin yolu, gelenek ve göreneklerimizi, kültürümüzü, geçmişimizi genç kuşaklara tanıtılabilmeyi başarmak ve onları bu konuda bilinçlendirmekle olur. Ayrıca halkımıza geçmişten örnekler sunarak ulusumuzun zenginliklerini unutturmamak, daima akılda tutmak gerekmektedir. Bu nedenle Türk kültürünün ve sanatının yaşatılması ve korunması açısından önemli bir yeri olan kadın başlıklarımızı yaşatmalı ve korumalıyız.

Bu anlamda,

- Kurumlar arası işbirliği sağlanarak etnoğrafik eserler için ayrı müzeler açılarak yeni anlayışlar geliştirilmeli. Bu müzeler sadece ziyaret maksatlı olmaktan çıkıp eğitim veren kurumlar haline getirilmeli. Müzelerde farklı faaliyet ve aktivitelere yer verilerek insanların müze anlayışına yeni bir bakış açısı kazandırılabilir. Bu tip çalışmalar

eserlerin hak ettiği değeri görmesini de sağlayacaktır.

▪ Aynı zamanda uzmanlar ve araştırmacılar ile birlikte ileriye dönük çalışmalar yapılarak, günümüze kadar ulaşabilmiş başlıklarımızın geleneksel, yöresel, sanatsal değer ifade eden tüm özellikleri ve hikâyeleri ile birlikte en ince ayrıntılarıyla incelenerek, belgeler oluşturulması ve müzelerde korunması sağlanabilir.

▪ Yöre halkına gelir sağlamak, ülke ekonomisine ve turizmin gelişimine katkıda bulunabilmek için başlık ve baş bağlama şekilleri aslına uygun olarak, folklorik bebekler, heykeller ve çeşitli turistik objeler yapılarak pazarlanabilir.

▪ Çeşitli yarışma ve sergilerle, aslına bağlı kalınarak ve gelenekselliği de korunarak günümüz koşullarına uygun başlıklar üretilmesi ve bu konuda ilgi ve farkındalığın artırılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı El Kitabı*, İnkılap Kitabevi, 1992.
- Barışta, Örcün H., *Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler*, Kültür Bakanlığı Yayınları/2566, Ankara 2001.
- Dedeoğlu, Mesut; *Dünden Bugüne Kahramanmaraş*, (1. Baskı), Ankara 1996.
- Eğnim, K., “Kültürel Bir Sembol Olarak Giyim-Kuşam”, *Tarih ve Yaşam Dergisi*, Sayı: 1, Erişim Tarihi: 22.09.2013, <http://tarihveyasam.pau.edu.tr/kaangiyim.htm>
- Eyicil, Ahmet, *Yakın Çağda Kahramanmaraş*, Lazer Ofset Matbaacılık, Ankara 2009.
- Gökhan, İlyas ve Kaya, Selim; *İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş*, (1. Baskı), Kahramanmaraş 2008.
- Gündüz, Filiz - Yıldız, Filiz-Akıncı, Elhan; “Kahramanmaraş Kıyafetlerinin Tanıtılması”, 6-8 Mayıs 2004, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, Kahramanmaraş.
- Kahramanmaraş İl Yıllığı*, Dönmez Ofset, Ankara 1967.
- KB (Kahramanmaraş Belediyesi), *2005 Yılı Faaliyet Raporu ve İlin Tanıtımı*, İmaj Matbaacılık Ankara 2005b.
- KB Kahramanmaraş Belediyesi, *2005 Yılı Faaliyet Raporu ve İlin Tanıtımı*, İmaj Matbaacılık, Ankara 2005a.
- Kırgızıoğlu, Neriman G., “Kahramanmaraş Geleneksel Kadın Giysileri”, *Kültür ve Sanat Dergisi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Sayı: 10, 1991.
- KİTM (Kahramanmaraş İl Turizm Müdürlüğü), *Kahramanmaraş Turizm Envanteri*, *Kahramanmaraş Valiliği Yayınları*, Kahramanmaraş 1998.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Başnur Matbaası, Ankara 1967.
- Kurtul, Zehra, *Kahramanmaraş Müzesinde Bulunan Kadın Cepkenlerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010.
- Kültür Bakanlığı, *Gravürlerle Türkiye Giysiler ve Portreler/1*, (2. Baskı), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Ozan, Eyyüp, *Cumhuriyetin 80. Yılında Kahramanmaraş'ın Ekonomisi ve Sosyal Alt Yapısı*, (1. Baskı), Yaşar Ofset Matbaacılık, Kahramanmaraş 2003.

- Ögel, Bahaeddin; *Türk Kültür Tarihine Giriş V*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.
- Özder, Lale, *İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Kadın Başlıkları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- Özel, Mehmet, *Folklorik Türk Kıyafetleri*, Türkiye Güzel Sanatları Geliştirme Vakfı Yayınları No:1, Ünal Ofset Matbaacılık, Ankara 1992.
- Özkarcı, Mehmet *Türk Kültür Varlıkları Envanteri*, (1. Cilt), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Özsoy, Filiz, *Karadeniz Bölgesi Türk Kadın Başlıklarının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2009.
- Salman, Fikri, *Başlangıcından Anadolu Selçuklularının Sonuna Kadar Türklerde Kıyafet Biçimleri*, (I. Baskı), Zafer Ofset Matbaacılık, Erzurum 2013.
- Savaş, Mevhibe, “Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş”, Özel Kurtuluş Dergisi, Lazer Ofset, Ankara 2004.
- Sevin, Nureddin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, (I. Basım), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1973.
- Türk Dil Kurumu, , *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.
- Yakaryılmaz, Nuray, *Türk Kadın Başlıkları*, web:<http://kadinbasliklari.blogcu.com>
Erişim Tarihi: 22.09.2013.
- Yılmaz, M., *Başlar Oyayla Taçlanırmış*, Sayı 277, Mart, 2000, Erişim Tarihi: 02.10.2013, <http://www.aksiyon.com.tr/detaylar.do?load=detay&link=6012>.
- Zoroğlu, Kamil Levent, “Kahramanmaraş’ın İlk Çağdaki Yeri ve Önemi”, *1. Kahramanmaraş Sempozyumu*, 1. Cilt, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 2004.

KAYNAK KİŞİLER

Devrek, Hacı Murat; Kahramanmaraş Halk Eğitim Merkezi Müdürü, 1959,
Kahramanmaraş Merkez, 2012.

Bakır, Adem, Terzi, 1957, Kahramanmaraş Merkez, 2012.

Gülegül, Hüseyin, Aba Dokuma Ustası, 1971, Kahramanmaraş 2012.

Çiriş, Ahmet, Terzi, 1941, Kahramanmaraş 2012.

Atatanır, Sıddık, Saraç Kuşak Ustası, 1940, Kahramanmaraş 2012.

Kopar, Alaaddin, Ayakkabı (köşker, saraç) Ustası, 1938, Kahramanmaraş 2012.

Köşgeroğlu, Cemile, Bayan Terzi, 1944, Kahramanmaraş 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Eğitim Durumu	
Doğum Yeri ve Tarihi	Kahramanmaraş 20.02.1981
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Halı Kilim Ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı
Y. Lisans Öğrenimi	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
Sanatsal Faaliyetleri	
Tarih	2014, ERZURUM